

SAFİYYE BNT. ABDÜLMUTTALİB'İN ŞİİRLERİNDE ALLAH RESÛLÜ'NE MERSİYE

ELEGY TO THE MESSENGER OF ALLAH IN THE POEMS OF SAFIYYA BINT
'ABD AL-MUTTALIB

MEHMET YILMAZ

DR. ÖÖR. ÜYESİ, ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ, ARAP DİLİ
VE BELAĞATI ANABİLİM DALI

ASSISTANT PROFESSOR DR, ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY, FACULTY OF
THEOLOGY, DEPARTMENT OF ARABIC LANGUAGE AND RHETORIC.

myilmaz93@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-8223-7065>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.789685>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
2 Eylül / September 2020

Kabul Tarihi / Accepted
25 Aralık / December 2020

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atf / Cite as

Yılmaz, Mehmet, "Safiyye Bnt. Abdülmuttalib'in Şiirlerinde Allah Resûlü'ne Mersiye [Elegy to the Messenger of Allah in the Poems of Safiyya Bint 'Abd Al-Muttalib]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 7/2 (Aralık/December 2020): 1033-1064.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
/ This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey. All rights reserved.
For Permissions

ilahiatergisi@kilis.edu.tr

SAFİYYE BNT. ABDÜLMUTTALİB'İN ŞİİRLERİNDE ALLAH RESÛLÜ'NE MERSİYE

Öz

Ölen kimsenin ardından mersiye şiirleri okumak eski Arap geleneğinde sıkça rastlanan bir olgudur. Hz. Peygamber'in halası olan Safiyye bnt. Abdülmuttalib de (öl. 20/641), Allah Resûlü'nün ardından gözyaşı dökmüş ve yaşadığı duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtmaya çalışmıştır. Konuyla ilgili siyer, tarih ve edebiyat kaynaklarında dağınık halde on üç mersiye şiiri tespit edilmiştir. İlgili şiirler uzun soluklu geleneksel Arap şiirleri yerine maktalar (kesitler) halindedir. Şair ile Allah Resûlü arasında yakın soy bağı bulunması araştırmayı önemli kılmaktadır. Zira ilgili şiirler, Allah Resûlü'nün vefatını müteakip nübüvvet evine mensup bir bireyin duyguları hakkında ip uçları vermektedir. Ne var ki araştırma konusu şiirlerle ilgili müstakil çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu bakımdan ilgili şiirler alandaki boşluğu doldurmaya katkıda bulunmak amacıyla çalışma konusu yapılmıştır. Çalışmaya mersiye kavramı, Câhiliye ve İslâm dönemlerinde mersiye ve Hz. Peygamber'e mersiye gibi hususlarla ilgili ön bilgiler verilerek başlanmıştır. Ardından ilgili şiirler derlenmiş, açıklanmış ve şiir tekniği bağlamında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmanın sonunda şairin beyitlerde anlık duygularla hareket ettiği ve yapmacık ifadeler kullanmak yerine iç dünyasında çalkalanan duyguları beyitlere yansıtmaya çalıştığı kanaati hasil olmuştur. Yine beyitlerde şairin feryat fıgan etme, elbise yırtma ve yüz tirmalama gibi Câhiliye dönemi mersiye geleneğinde sıkça rastlanan hususlardan uzak durduğu ve İslâm dinine özgü ifadeler kullandığı sonucuna varılmıştır. Şair duygularında samimidir.

Özet

Genel anlamda kadın vefat gibi üzüntü kaynağı olabilecek durumlarda ağlamaya ve ağıt yakmaya erkeğe kıyasla fazla eğilimlidir. Safiyye bnt. Abdülmuttalib de Allah Resûlü'nün ardından çokça gözyaşı dökmüş ve ağıtlar yakmıştır. Kuşkusuz bu durum şairlik yönüyle de bilinen Safiyye bnt. Abdülmuttalib'den beklenecek bir olgudur. Zira Nübüvvet evine mensup olan Safiyye bnt. Abdülmuttalib Allah Resûlü'nün halasıdır. Ulaşılabilen kaynaklarda şaire ait toplam on üç mersiye şiiri tespit edilmiştir. Çalışma konusu şiirlere Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebir*'i, Heysemî'nin *Mecma'u'z-zevâid*'i, Asbahânî'nin *Ma'rifetu's-sahâbe*'si, İbn Sa'd'ın *Kitâbu't-tabakâti'l-kebir*'i Suyûtî'nin *Kitâbu'l-muhâdarât ve'l-muhâvarât*'i, Nemerî'nin *İstî'âb*'i, Belazûrî'nin *Ensâbu'l-eşraf*'ı İbn 'Asâkir'in *Târihu Medineti Dimâşk*'ı, Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyîn*'i ve Nuveyrî'nin *Nihâyetu'l-Ereb*'i gibi temel siyer, tarih ve edebiyat kaynakları taranmak suretiyle ulaşılmıştır.

Şaire ait ilk mersiye, Allah Resûlü vefat ettiği gün Medine sokaklarında yaşanan şaşkınlık ve kargaşa halinin dile getirildiği beyitlerdir. Beyitlerd sahabe, Hz. Peygaber'in vefat haberiyle yıkılmıştır. Zira Hz. Peygaber'in vefatı, vahyin kesilmesi ve sahabenin sahipsiz kalması anlamına gelmektedir. Halbuki sahabe, yağmur suyuna muhtaç yeryüzü gibi Allah Resûlü'ne muhtaçtır. Bu bakımdan ortada bir belirsizlik ve kargaşa söz konusudur. Sahabe bundan sonra yapılacaklar ve ümmetin geleceği gibi hususlarda aralarında konuşmalar yapmaktadırlar. Mersiye, matem ve te'bin türündedir.

Şaire ait ikinci mersiye, Allah Resûlü'nün vefat haberiyle yıkıldığı ve içine düştüğü pürmelal hali dile getirdiği beyitlerdir. Matem ve te'bin türünde kurgulanan beyitler şairin yaşadığı duygu yoğunluğu hakkında ipuçları vermektedir. Nitekim şair, Allah Resûlü'nün vefat haberiyle yıkılmıştır ve bunca acıyı yaşamak yerine ölmeyi arzulayacak boyutta ruhsal çöküntü içerisindeydi. Yaşadığı şok ve bitkinlik sebebiyle sahip olduğu her şey zorla elinden alınmış kimse gibi gözlerine uyku girmemektedir. Üzüntüden saçlarına da ak düşmüştür. Daha düne kadar Allah Resûlü'nün yaşadığı evler artık virandır. Bu durum şairin acısını daha da artırmaktadır.

Şaire ait üçüncü mersiye, Allah Resûlü'nün vefatının diğer ölenlere kıyasla farklılık arz ettiğini ve acısının da bu sebeple derin olduğunu vurguladığı beyitlerdir. Şair hiçbir musibeti Allah Resûlü'nün vefatına eş görmemektedir. Bu bakımdan

yüreğindeki acıya ve vücudundaki bitkinlik haline dayanmakta zorlanmaktadır. Şair, sahabe hanımlardan acısını hafifletecek ve kendisini teselli edecek bir şeyler söylemelerini istemektedir. Beyitlerde 'gecem uzadı' ifadesinin iki defa tekrarlanması da yüreğinde hissettiği acının büyüklüğü hakkında ipuçları vermektedir. Zira duygular daha çok gece vakti depreştiğinden acı çeken insana göre geceler uzundur. Şairin yaşadığı duygu yoğunluğu dikkate alındığında, mersiye'nin Allah Resülü'nün defnedildiği gece veya yakın bir tarihte söylenmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Şaire ait dördüncü mersiye, Allah Resülü'nün ardından çok fazla gözyaşı aktığına vurgu yaptığı beyitlerdir. Beyitlerde şair, gözyaşlarına boğulmakta ve göz kapaklarını mütemadiyen silmektedir. Yine şair hayatta kaldığı süre engin denizlerdeki sular kadar duraksamadan gözyaşı akıtmayı arzulamaktadır. Zira sahabe kendilerine doğru yolu öğreten Allah Resülü'nün aralarından ayrılması sebebiyle bitaptırlar.

Şaire ait beşinci mersiye, Allah Resülü defnedildikten sonra söylendiği anlaşılan ve yine şairin pürmelal haline vurgu yapılan beyitlerdir. Şair Allah Resülü toprağa defnedildikten sonra yine gaspa uğramış kimse gibi şaşkıncıdır ve yüreğinde düğümlenen acı sebebiyle uykuları kaçmıştır. Saçları da hurma dalı gibi beyaza bürünmüştür. Zira Allah Resülü'nün eşi ve benzeri yoktur. Şair, asalet, göze hitap etme, saygınlık, zarafet, düşkünlere dayanak olma gibi Allah Resülü'nde var olan hasletleri sıralamak suretiyle teselli bulmaya çalışmakta ve Allah Resülü'nün sahabe nazarındaki konumuna işaret etmektedir.

Şaire ait altıncı mersiye, Allah Resülü'nde var olan bazı hasletlerin direk sıralandığı beyitlerdir. Beyitlerde şair Allah Resülü'nden sonraki belirsizlik hali ve ümmetin akıbeti hususunda endişelidir. Zira kibarlık, merhamet, yol gösterme ve öğretici olma gibi erdemlerle sahabeye örnek teşkil eden Allah Resülü aralarından ayrılmıştır. Şair her ne kadar Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'i ümmete bağışlamasını arzu etse bile kadere teslim olma dışında alternatif görememektedir. Hal böyle olunca, Yüce Allah'tan Allah Resülü için esenlikler dilemekte ve Allah Resülü'nü Adn cennetlerine koymasına için dua etmektedir.

Şaire ait yedinci mersiye, yüreğindeki derin üzüntü sebebiyle uykularının kaçtığına işaret ettiği giriş kısmından sonra yine Allah Resülü'ne has erdemleri sıralayarak teselli bulmaya çalıştığı beyitlerdir.

Şaire ait diğer mersiyelerde de benzer biçimde gözyaşı akıtma ve Allah Resülü'nde var olan erdemlerin sıralamak suretiyle teselli bulma arzuları dile getirilmektedir. Şairin zaman zaman tahammül sınırını aşacak boyutta hüznün ve acı hissettiği de mısralarda dikkat çekmektedir.

Şair her ne kadar el açıklığı, düşkünlere yardım etme ve asalet gibi Câhiliye dönemi mersiye geleneğinde yer alan bazı özellikleri de Allah Resülü'ne nispet etmiş olsa bile ana hatlarıyla İslâm dinine özgü terimler kullanmaktadır. Yine şair elbise yırtma ve yüz tırmalama gibi Câhiliye adetleri yerine İslâm inancı gereği sabretmeye yönelmekte ve Yüce Allah'a Resülü'nü Cennet'e koymasına için hayır duada bulunarak esenlikler dilemektedir.

Mersiyeler vezin ve kafiye itibarıyla Câhiliye şiirinin devamı niteliğindedir. Nitekim söz konusu mersiyelerden altısı basit, ikisi hafif, ikisi tavil, ikisi vâfir ve biri mutekârib vezni üzerine inşa edilmiştir.

Şair iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunu muhatabın algısına yaklaştırmak amacıyla teşbih, istiare, mecaz ve kinaye sanatları da kullanmaktadır. Yine şair yaşadığı duygu yoğunluğunu muhatabın zihninde canlandırmak amacıyla sembol kullanma cihetine de gitmektedir. Nitekim şair, eski Arap şiir geleneğinde de rastlanan dehr/ömür, kumru ve gece kavramlarını sembol olarak kullanmaktadır. Şair Allah Resülü'nün ardından içine düştüğü ruhsal çöküntüyü ve hüznü cansız varlıkların insanoglu gibi üzüntü duydukları bir tablo içerisinde teşhis sanatı kullanılmak suretiyle de dile getirmektedir. İlgili şiirler uzun soluklu geleneksel şiir metinlerinin aksine kısa maktalar halindedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâğatı, Allah Resülü, Safiyye bnt. Abdülmuttalib, Şiir, Mersiye, Duygu.

ELEGY TO THE MESSENGER OF ALLAH IN THE POEMS OF SAFIYYA BINT 'ABD AL-MUTṬALIB

Abstract

It is common in the ancient Arabic tradition to read poems of lamentations after anyone who died. Safiyya bint 'Abd al-Muṭṭalib, the Prophet's aunt also shed tears after him and tried to reflect the intensity of her emotions as in the couplets. Thirteen poems were found scattered in the sira, history and literature sources on the subject. The close lineage between the poet and the Prophet increases the importance of the research. Because the poems concerned provide with clues about the feelings of an individual belonging to the Prophet's house after the Prophet's death. However, there aren't any individual studies on the aforementioned subject of poetry. In this regard, the relevant poems have been the subject of study to contribute to the filling the gap in the field. The study consists of two parts. In the first part, preliminary information is given that will form the background of working in the form of lamentation in the Jāhiliya, and in Islamic periods, and lamentation poems after the Prophet. In the second part, the related poems compiled, explained and evaluated in the context of poetry technique. At the end of the study, it was concluded that the poet acted with instant emotions in the couplets and focused on reflecting the emotions that were shaking in her inner world instead of using fancy expressions. Again, unlike the Jāhiliya traditions, it was seen in the couplets, that the poet used expressions specific to the religion of Islam. The poet is sincere in his feelings.

Summary

Elegy is as old as the fact of death. As a matter of fact, humankind has keened and cried over their loved ones throughout history. It is regarded as the most respected theme in the ancient Arabic poetry, because the elegy, which means to cry over the deceased and to praise it by mentioning its good characteristics, sincerely reflects the intensity of the poet's emotion.

The death of the Messenger of Allah has a shock effect among the companions. Because he is a prophet who brought revelation from Almighty Allah and taught them Allah's commands until his last day. In addition, the Messenger of Allah possesses virtues such as veridic word, *pacta sunt servanda*, sincere commitment, loyalty, compassion and goodness. The Companions who were shocked with the death of the Messenger of Allah are surprised at what they will do for a while in the face of this unexpected situation. Some Muslims, like Omar, do not want to accept the death of the Messenger of Allah. Omar makes threats around him by saying, "I will cut off with the head whosoever says that Muhammad is dead." Therefore, Abū Bakr gives a speech and reminds him of the verse saying, "Of course you will die, they will also die" and states that everyone should accept the fact that the Messenger of Allah died. The Companions, who calmed down with the speech of Abū Bakr, said that the Prophets get buried where they die, according to the hadith. They buried the tomb they dug into Aisha's room, now known as Rawda al Mutahhara.

Safiyya bint 'Abd al-Muṭṭalib is among the female companions who keened and cried over the death of the Prophet. In fact, it is expected that Safiyya bint 'Abd al-Muṭṭalib will keene and cry over the Prophet. Because she, also known for her poetry, is his aunt.

The poems of the poet's work were examined and, in this context, a total of thirteen elegies were determined. The relevant poems, after the death of the Prophet, the poet had depression, astonishment and desperation that, are seen in the couplets. As a matter of fact, Since the poet was in shock, she does not get a wink of sleep like anyone whose possessions were forcibly taken away. Her hair has also turned

white because of sadness. The poet prefers to die rather than endure so much pain. According to the poet, the nights are never ending. In this regard, the poet often expresses her desire to shed a tear to obtund and relax. While doing this, the poet mostly uses the style of appealing to the eye, which is frequently used in the Jahiliyyah poetry tradition. The poet occasionally wants from those around her to say something to consolation her. Undoubtedly, all this indicates the intensity of emotion experienced by the poet and the sincerity in her emotions.

The poet goes to the point of finding consolation by mentioning some characteristics of the Messenger of Allah. As a matter of fact, the Messenger of Allah is a prophet who is unlike any other in her couplets. Again, in the couplets, the Messenger of Allah has characteristics such as nobility, dignity, grace, helping those who are fond, free-hand, kindness, compassion, guidance, being truthful, sincerity, instructive and telling with revelation.

Even though the poet predestinated to the Messenger of Allah some of the features in the elegy tradition of Jähiliya Period, such as free-handing, helping those who are fond, and nobility, the poet uses terms specific to the religion of Islâm again, the poet tends to be patient in accordance with the belief of Islâm instead of the traditions of Jähiliya such as tearing clothes and scratching the face, and wishes well-being by praying to Almighty Allah for taking the Messenger of Allah in Paradise. The subject of the study is the continuation of the poetry of the Jähiliya in terms of elegy and rhyme. As a matter of fact, six of the aforementioned elegies were built on simple, the two mild, the two long, the two abundant, and one bank forthcoming.

The subject of the poet's work acts with momentary emotions in elegies and focuses on reflecting the emotions that have been shaken in her inner world to the couplets instead of decorating the couplets with artificial expressions. To approach the intensity of emotion that is shaken in her inner world to the perception of the interlocutor, the poet also uses the arts of simile, metaphor, trope, and allusion. Again, the poet goes to the use of symbols, in order to envisage the intensity of her emotions. As a matter of fact, the poet uses as symbol the concepts of age/life, dove and night, which are also seen in the ancient Arabic tradition of poetry. The poet also expresses the depression and sadness she has after the Messenger of Allah by using the art of simile in a painting where the non-living things look sad just like humankind. Related poems are short end grain in contrast to long-term traditional poetry texts. The poet is intimate with what he feels.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, The Messenger of Allah, Safiyya bint 'Abd al-Muṭṭalib, Poem, Lament, Feeling.

GİRİŞ

Bu çalışmada Hz. Peygamber'in halası Safiyye bnt. Abdülmuttalib tarafından Allah Resûlü'nün vefatını müteakip söylenen mersiyeye şiirleri derlenecek, açıklanacak ve şiir tekniği bağlamında değerlendirilecektir. Çalışma konusu şiirlere Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebir*'i, Heysemî'nin *Mecma'uz-zevâid*'i, Asbahânî'nin *Ma'rifetu's-sahâbe*'si, İbn Sa'd'ın *Kitâbu't-tabakâti'l-kebir*'i Suyûtî'nin *Kitâbu'l-muhâdarât ve'l-muhâvarât*'ı, Nemerî'nin *İstî'âb*'ı, Belazûrî'nin *Ensâbu'l-eşraf*'ı İbn 'Asâkir'in *Târîhu Medîneti Dimaşk*'ı, Câhız'ın *el-Beyân ve't-tebyîn*'i ve Nuveyrî'nin

Nihâyetü'l-Ereb'i gibi temel siyer, tarih ve edebiyat kaynakları taranmak suretiyle ulaşılmıştır.

Çalışmaya “*mersiye*” kavramı, Câhiliye ve İslâm dönemlerinde mersiye ve Hz. Peygamber'e mersiye gibi konun arka planını teşkil edecek hususlarla ilgili kısa bilgiler vererek giriş yapmak yerinde olacaktır.

1. MERSİYE KAVRAMI

Arapçada (ر-ث-ي) kökünden gelen mersiye, sözlükte ölen kimsenin ardından ağlamak ve güzel özelliklerini yâd etmek¹ suretiyle övmek² anlamındadır. İnsanoğlu tarih boyunca sevdiklerinin ardından gözyaşı dökmüş ve ağıtlar yakmıştır. Bu bakımdan mersiye ölüm gerçeği kadar eskidir. Zira mersiye, ölen kimsenin kabirde rahat etmesini sağlayacağına inanılan tılsımlı ifadelerin zaman içerisinde gelişmiş formatıdır.³

Mersiye şiiirleri, şairin duygu yoğunluğunu samimi biçimde dışa yansıtması sebebiyle eski Arap şiiirinde en saygın tema olarak kabul edilir.⁴ Arap kültür mirasında çok sayıda mersiye şiiirleri günümüze ulaşmıştır. Söz konusu şiiirler daha çok matem, te'bîn ve taziye⁵ şeklindedir.

Matem, vefat eden eş, dost ve akrabasının ardından ağlamak ve feryat etmek anlamlarına gelir. Mersiye söyleyen kişi, sevdiği kimsenin vefatı sebebiyle içine düştüğü ruhsal çöküntüyü gözyaşı akıtmak ve beyitlere yansıtmak suretiyle hafifletmeyi amaçlar.⁶

Te'bîn, toplumda önemli konuma haiz şahsiyeti⁷ vefatının ardından siyasî, ilmî ve edebî kimliğiyle övmek⁸ anlamındadır. Şair te'bîn yoluyla toplumdaki genel üzüntüyü dile getirir ve vefat eden şahsiyete olan özlem⁹ sebebiyle erdemlerini mısralarda kayıt altına alır. Şair bunu yaparken vefat eden şahsiyete ait erdemlerin zaman içerisinde unutulmamasını amaçlar. Te'bîn bu yönüyle bir tür toplumsal dayanışma vazifesi görür.

Taziye, ölüm gerçeğinden hareketle hayattan ders çıkarmaya ve sabırlı olmaya teşvik¹⁰ anlamındadır. Şair taziye içerikli beyitler yoluyla hayat,

¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), (R- S -Y), 3/1582.

² Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-şî'r*, thk. Muhammed 'Abdu'l-Mun'im el-Hafâci (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 118.

³ Dayf, Şevki, *Târîhu'l-edebi'l-Arabi el-Asru'l-câhili* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960), 207; Fuad Sezgin, *Târîhu't-turâsi'l-İslâmî*, çev. Mahmûd Fehmî Hicâzi (Riyad: İdaratu's-Sekâfeti ve'n-Neşr, 1983), 1/14, 15.

⁴ Ahmed b. Muhammed b. 'Abdi Rabbih, *el-'Ikdu'l-Ferid*, thk. Abdulmecid et-Terhîni (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), 3/183.

⁵ Dayf Şevki, *er-Risâ* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 5.

⁶ Dayf, *er-Risâ*, 5.

⁷ Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-şî'r*, 121.

⁸ Dayf, *er-Risâ*, 5.

⁹ İbn Manzûr, “Hemze”, 1/13.

¹⁰ İbn Manzûr, “Ayn”, 4/2934.

ölüm ve ebedî hayat gibi hususlarda felsefe ağırlıklı düşünceler ortaya koymaya çalışır.

2. CÂHİLİYE DÖNEMİNDE MERSİYE

Câhiliye Arapları, ölümle birlikte her şeyin son bulacağına inanırlar.¹¹ Câhiliye döneminde mersiye, daha çok kabîle fertlerini, düşman kabîle tarafından öldürülen kimsenin öcünü almaya teşvik etmek amacıyla söylenir.¹² Câhiliye Araplarındaki yaygın inanişâ göre öldürülen kişinin ruhu bedenden ayrılır ve kuşa dönüşür. Kuşa dönüşen ruh, ölünün kabri başından ayrılmaz ve “Beni sulayın! Beni sulayın!” diye mütemediyen öter.¹³ Câhiliye Araplarına göre “Sada/Baykuş”¹⁴ adı verilen söz konusu kuş, ancak maktulün öcü alınması durumunda susar.¹⁵ Kabîle fertleri maktulün intikamı alınıncaya kadar uzun süre yas tutarlar ve dünya lezzetlerinden kendilerini mahrum bırakırlar. Hansâ (öl. 24/645) ve Hind bnt. ‘Utbe (öl. 14/635)¹⁶ gibi şair kadınlar da kabîle meclislerinde, özel etkinliklerde ve ‘Ukaz Panayırı’nda söyledikleri mersiyelerle maktulün intikamı alınıncaya kadar erkeklere eşlik ederler.¹⁷ Mersiye okuyan kadınlar saçlarını kazıtırlar, ölünün ardından yüksek sesle ağıtlar yakarlar, yüz tırmalarlar ve elbise parçalarlar.¹⁸

3. İSLÂM DÖNEMİNDE MERSİYE

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla birlikte Câhiliye döneminde yaygın olan mersiye âdetlerinin birçoğu Allah Resûlü tarafından yasaklanmıştır. Allah Resûlü, ölünün ardından yüksek sesle ağıt yakmayı, yüz tırmalamayı, elbise parçalamayı ve saç kazıtmayı yasaklamaktadır.¹⁹ İslâm döneminde sahabe,

¹¹ Ebû Ali el-Hasen el-Kayravânî b. Raşık, *el-'Umde fi mahâsiniş-şî'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981), 2/150; et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Tefsîru'l-Taberî Câmî'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turki (Kahire: Merkezü'l-Buhûs ve'd-Dirâsâtî'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye, 2001), 21/95.

¹² Ebû'l-'Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî, *el-Mufaddaliyyât*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve 'Abdussellâm Hârûn (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1942), 367; el-Cebbûrî, Yahya, *eş-Şîru'l-câhili hasâisuhû ve funûnuh* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986), 311.

¹³ İbn Manzûr, “He”, 6/4723; Cevâd Ali, *el-Mufasssal fi târihi'l-'Arabî kabl'e'l-İslâm* (Bağdat: Câmî'atu Bağdâd, 1993), 6/139.

¹⁴ Ebû Ali İsmâil b. el-Kâsim el-Kâlî, *Kitâbu'l-Emâlî* (Kahire: el-Hey'etu'l-Misriyyetu'l-Âmme Li'l-Kitâb, 1975), 2/245; el-Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Hasen, *Şerhu divâni'l-hamâse*, nşr. Ahmed Emin ve 'Abdussellâm Hârûn (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1991), 1/877.

¹⁵ Cumu'ah, Huseyn, *er-Risâ' fiş-şî'ri'l-câhili ve sadri'l-İslâm* (Dimaşk: Câmî'atu Dimaşk, Doktora Tezi, 1982), 123.

¹⁶ Ebû'l-Ferec, *Kitâbu'l-ağâni el-Asfâhâni*, thk. İbrahim es-Se'âfin ve Bekr 'Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdir, 2008), 4/151.

¹⁷ el-Cebbûrî, *eş-Şîru'l-câhili hasâisuhû ve funûnuh*, 314.

¹⁸ Cumu'ah, *er-Risâ' fiş-şî'ri'l-câhili ve sadri'l-İslâm*, 120; Dayf, *Târihu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-câhili*, 207.

¹⁹ Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmî'u's-sahih*, thk. Muhibbuddin el-Hatîb (Kahire: el-Mektebetu's-Selefiyye, 1400), “Kitabu'l-cenâiz”, 35.

Allah Resûlü'nün uyarılarını dikkate almışlar ve ölenlerin ardından ağıt yakarken Câhiliye adetlerinden uzak durmaya çalışmışlardır. Söz gelimi şair Lebîd (öl. 40/660), kızlarına vefatından sonra yüz dövmek ve saç kazıtmak gibi cahiliye adetlerinden uzak durmalarını vasiyet etmektedir.²⁰

4. ALLAH RESÛLÜ'NE MERSİYE

Allah Resûlü'nün vefatı sahabe arasında şok etkisi yapar. Nitekim Hz. Ömer (öl. 23/644) gibi bazı Müslümanlar Allah Resûlü'nün vefatını kabullenmekte zorlanırlar. Hz. Ömer, “Kim Muhammed öldü derse kafasını koparırım” diyerek etrafa tehditler savurur. Bu sebeple Hz. Ebû Bekir (öl. 13/634) bir konuşma yapar ve “*Elbette sen öleceksin, onlar da ölecek.*”²¹ ayetini hatırlatarak Allah Resûlü'nün vefat ettiği gerçeğini herkesin kabullenmesi gerektiğini belirtir. Hz. Ebû Bekir'in konuşmasıyla sakinleşen sahabe, “Peygamberler öldükleri yere defnolunurlar”²² hadisi gereği, Allah Resûlü'nü vefat ettiği odaya defnederler.

Sahabe şairler Allah Resûlü'nün ardından okudukları mersiyeyle üzüntülerini beyitlere yansıtırlar. Allah Resûlü'nün ardından mersiye okuyan sahabeden bazıları şunlardır: Hz. Ebû Bekir, Ka'b b. Mâlik (öl. 50/670), Hz. Ömer, Abdullah b. Enis (öl. 54/673), Hassân b. Sâbit (öl. 60/680), Ebû Zueyb el-Huzelî (öl. 28/648) ve Ebû Süfyân (öl. 31/651).²³ Allah Resûlü'nün ardından mersiye okuyan hanım sahabeden bazıları da şunlardır: Hz. Fâtıma (öl. 11/632), Ervâ bnt. Abdülmuttalib (öl. 15/636), Âtike bnt. Abdülmuttalib (öl. ??/??), Safiyye bnt. Abdülmuttalib, Hind bnt. Usâse (öl. 10/631) ve Ümmü Eymen (öl. ??/??).²⁴

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki; Allah Resûlü'nü övmek amacıyla Allah Resûlü'nün ardından söylenen şiirlere methiye de denilmektedir. Ancak mersiye, Allah Resûlü'nün vefatını müteakip gönüllerde hissedilen acının ve duygu yoğunluğunun beyitlere yansıtılması iken methiye Hz. Peygamber'in vefatından sonra dünyaya gelen şairler tarafından Allah Resûlü'nü övme amaçlı söylenen şiirlerdir. Methiye şairleri bunu yaparken Allah Resûlü'nün hayatta olduğunu ve sanki hayatta kalanlar gibi Allah

²⁰ Lebîd b. Rabî'a, *Dîvân* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 79.

²¹ ez-Zumer 39/30.

²² Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmi'u'l-Kebîr et-Tirmizî*, thk. Beşşâr 'Avvâd M'arûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), “Cenâiz”, 33.

²³ İbn Sa'd Muhammed b. Menî' ez-Zuhrî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, thk. Ali Muhammed 'Umar (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001), 2/277, 278, 279, 280, 281, 282; Abdurrahmân, es-Suheylî, *er-Ravdu'l-unuffî şerhi's-Sireti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*, thk. Mecdi b. Mansûr eş-Şurâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/446, 455, 458, 459, 460, 461; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ'il, *es-Siretu'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdül-Vâhid (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982), 4/556, 557, 558, 550.

²⁴ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 2/282; Suheyli, *er-Ravdu'l-unuf*, 1/455, 456; Ebû Bekr Muhammed b. Davûd el-İsbahânî, *ez-Zuhre*, thk. İbrâhîm es-Sâmurrâi (ez-Zerkâ: Mektebetu'l-Menâr, 1985), 2/838

Resûlü'ne hitap ettiklerini düşünmektedirler. Tasavvuf erbabı tarafından geliştirilen bu tür şiirler “*el-Medâhihu'n-Nebeviyye*” adıyla bilinmektedir.²⁵

5. SAFİYYE BNT. ABDÜLMUTTALİB'İN HZ. PEYGAMBER'E MERSİYE ŞİİRLERİ

Vefat gibi üzüntü kaynağı olabilecek durumlarda kadın ağlamaya ve ağıt yakmaya fazla eğilimlidir.²⁶ Safiyye bnt. Abdülmuttalib'in de Allah Resûlü'nün ardından gözyaşı dökmesi ve ağıt yakması beklenecek bir durumdur. Zira şairlik yönüyle de bilinen Safiyye bnt. Abdülmuttalib Allah Resûlü'nün halasıdır.²⁷ Ulaşılabilen kaynaklarda şaire ait toplam on üç mersiye şiiri tespit edilmiştir.

Şaire ait ilk mersiye, Allah Resûlü vefat ettiği gün Medine sokaklarında yaşanan şaşkınlık ve kargaşa halinin dile getirildiği beyitlerdir. Allah Resûlü'nün vefat haberini alan şair, telaşla evden çıkar ve yaşanan kargaşaya yakından tanık olur. Şair, giysisinin kenarına tutunur ve el sallayarak²⁸ şu beyitleri okur:²⁹ (Basît)

فَدَّ كَانَ بَعْدَكَ أَنْبَاءٌ وَهَنْبَةٌ   لَوْ كُنْتُ شَاهِدَهَا لَمْ تَكُنْ الْخُطْبُ
إِنَّا فَقَدْنَاكَ فَقَدْ الْأَرْضِ وَالْبَلْهَا   وَأَخْتَلَّ³⁰ قَوْمُكَ فَاشْهَدَهُمْ فَقَدْ سَعَبُوا

(Ey Allah Resûlü!) Senden sonra haberler yayıldı ve bir kargaşa meydana geldi. (Halbuki hayatta kalsaydın ve) yaşananlara tanık olsaydın bunca konuşmalar yapılmazdı.

Doğrusu (suya muhtaç) yeryüzünden yağmur (sularının) kesilmesi (gibi) seni yitirdik de halkın sahipsiz kaldı. Bak gör nasıl sana muhtaç oldular.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere sahabe, Hz. Peygamber'in vefat haberiyle yıkılmıştır. Zira Hz. Peygamber'in vefatı, vahyin kesilmesi ve sahabenin sahipsiz kalması anlamına gelmektedir. Halbuki sahabe, yağmur suyuna muhtaç yeryüzü gibi Allah Resûlü'ne muhtaçtır. Bu bakımdan ortada bir belirsizlik ve kargaşa söz konusudur. Sahabe bundan sonra yapılacaklar ve

²⁵ Zekî Mubârek, *el-Medâhihu'n-Nebeviyye fi'l-edebi'l-ârabî* (Kahire: el-Hey'etu'l- 'Âmme li Kusûri's-Sekâfe, 2003), 14.

²⁶ İbn Raşık, *el-'Umde fi mahâsini's-şî'r ve âdâbihi ve nakdih*, 2/153.

²⁷ 'Izzuddîn, Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî İbnu'l-Esir, *Usdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad ve Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 7/171.

²⁸ et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Hamdi 'Abdu'l-Mecid es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiye, ts), 24/321.

²⁹ el-Câhız, Ebû 'Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-tebyin*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1998), 3/363.

³⁰ Beyitte yer alan الغوم اختل ifadesi" muhtaç oldular "anlamındadır .bk .Câhız ,*el-Beyân ve't-tebyin*, 3/363.

ümmetin geleceği gibi hususlarda aralarında konuşmalar yapmaktadırlar. Mersiye, matem ve te'bîn türündedir.

Şaire ait ikinci mersiye, Allah Resûlü'nün vefat haberiyle yıkıldığı ve içine düştüğü pürmelal hali dile getirdiği beyitlerdir:³¹ (Hafif)

<p>33 أَرْقُبُ اللَّيْلَ فَعَلَّةَ الْمَحْرُوبِ 34 لَيْتَ أَنِّي سَقَيْتُهَا بِشُعُوبِ وَأَفَقْتَهُ مَنِيَّةَ الْمَكْتُوبِ 35 فَأَشَابَ الْقَدَالَ أَيَّ مَشِيبِ 36 لَيْسَ فِيهِنَّ بَعْدَ عَيْشِ حَبِيبِي خَالِطَ الْقَلْبِ فَهُوَ كَالْمَرْعُوبِ</p>	<p>32 لَهْفَ نَفْسِي وَبِتُّ كَالْمَسْلُوبِ مِنْ هُومٍ وَحَسْرَةٍ أَرْقَنْتِي حِينَ قَالُوا إِنَّ الرَّسُولَ قَدْ أَمْسَى حِينَ جَنْنَا لَالَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ حِينَ رَأَيْنَا بَيُوتَهُ مُوحِشَاتٌ فَعَرَانِي لِذَلِكَ حُزْنَ طَوِيلٍ</p>
---	---

Vay başıma gelenler! Gaspı uğramış kimse gibi geceyi (perişan halde) gözeterek geçirdim

Uykularımı kaçırın kaygıları ve üzüntüyü içeydim de öleydim keşke.

“Allah Resûlü akşamladı da kaderde yazılı olan ölüm onu yakaladı” dedikleri vakit

(Üzüntü) nice aklar düşürdü başıma Muhammed'in ev halkına geldiğimiz vakit

Bir zamanlar içinde yaşadığı evlerini şimdi sevgili (yeğenim Hz. Peygamber) olmadan ıssız gördüğümüz vakit

İşte o an kalbi duyguları alt üst eden derin bir hüznün çöktü üzerime. Zira (kalbim) ürktülmüş ve korkudan yüreği ağzına gelmiş kimse gibi bitkindir.

Beyitlerde şair, Allah Resûlü'nün vefat haberiyle yıkılmıştır ve bunca acıyı yaşamak yerine ölmeyi arzulayacak boyutta ruhsal çöküntüye uğramıştır. Yaşadığı şok ve bitkinlik sebebiyle sahip olduğu her şey zorla elinden alınmış kimse gibi gözlerine uyku girmemektedir. Üzüntüden saçlarına da ak düşmüştür. Daha düne kadar Allah Resûlü'nün yaşadığı evler ise artık virandır. Bu durum şairin acısını daha da artırmaktadır. Matem ve te'bîn

³¹ Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemi, *Mecma'ûz-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, thk. Muhammed Ahmed 'Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 8/443; et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 24/320.

³² Beyitte yer alan *المسلوب* lafzı “giysi gibi kişisel eşyalarına zorla el konan kimse” anlamındadır. bk. İbn Manzûr, “Se” (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 3/2057.

³³ Beyitte yer alan *المحروب* lafzı “malî elinden alınan kimse” anlamındadır. bk. İbn Manzûr, “Ha”, 2/816.

³⁴ Beyitte yer alan *شعوب* lafzı “ölüm” anlamındadır. bk. İbn Manzûr, “Şin”, 4/2270.

³⁵ Beyitte yer alan *أي مشيب* ifadesi *Mecma'ûz-zevâid*'de *مني مشيب* şeklindedir. Anlam itibarıyla *أي مشيب* ifadesi daha uygun düşüğünden beyitin tercümesinde *أي مشيب* tercih edildi. bk. Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *Kitâbu'l-muhâdarâtî ve'l-muhâvârât*, thk. Yahyâ el-Cebbûrî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003), 65.

³⁶ Beyitte yer alan *حبيبي* ifadesi *Mecma'ûz-zevâid*'de *غريب* şeklindedir. Anlam itibarıyla *حبيبي* ifadesi daha uygun düşüğünden beyitin tercümesinde *حبيبي* tercih edildi. bk. Muhammed Şems 'Ukâb, *el-Merâsi en-nebeviyye fi eş'ârîs-sahâbe* (Kahire: Mektebetu'l-İmâmî'l-Buhârî, 2013), 287.

türünde kurgulanan beyitler şairin yaşadığı duygu yoğunluğu hakkında ipuçları vermektedir.

Şaire ait üçüncü mersiye, Allah Resûlü'nün vefatının diğer ölenlere kıyasla farklılık arz ettiğini ve acısının da bu sebeple derin olduğunu vurguladığı beyitlerdir:³⁷ (Hafif)

طال لَيْلِي أَسْعَدْتَنِي أَحْوَابِي
لَيْسَ مَيْتِي بِحَسَبِ مَنْ مَاتَ فِي النَّا
طال لَيْلِي لِنَكْبَةِ قَطْعَتِي
لَيْسَ مَيْتِي كَسَائِرِ الْأَمْوَاتِي
سَ وَلَا كَانَ مِثْلَهُ فِي الْحَيَاةِ
لَا أَرَى مِثْلَهَا مِنَ النَّكْبَاتِي

(Vah) Bacılarım! Gecem uzadı. (Ne olur acılarımı hafifletecek bir şeyler söyleyin de) rahatlatın beni. (Zira) benim yitirdiğim diğer vefat edenler gibi değildir.

Benim yitirdiğim, insanlar arasında vefat edenlerle kıyaslanacak türden değildir. Hayatta benzeri de yoktu onun.

Gecem (sevgili yeğenimi) benden koparan felâket sebebiyle uzadı. Musibetler arasında benzerini görmediğim felâket sebebiyle.

Şair hiçbir musibeti Allah Resûlü'nün vefatına eş görmemektedir. Bu bakımdan yüreğindeki acıya ve vücudundaki bitkinlik haline dayanmakta zorlanmaktadır. Şair, sahabe hanımlardan acısını hafifletecek ve kendisini teselli edecek bir şeyler söylemelerini istemektedir. Beyitlerde 'gecem uzadı' ifadesinin iki defa tekrarlanması da yüreğinde hissettiği acının büyüklüğüne işaret etmektedir. Zira duygular daha çok gece vakti depreştiğinden acı çeken insana göre geceler uzundur. Şairin yaşadığı duygu yoğunluğu dikkate alındığında, mersiyenin Allah Resûlü'nün defnedildiği gece veya yakın bir tarihte söylenmiş olması ihtimal dâhilindedir.

Şaire ait dördüncü mersiye, Allah Resûlü'nün ardından çok fazla ağladığına vurgu yaptığı beyitlerdir:³⁸ (Tavîl)

أَكْفَكُفُّ مِنْ دَمْعِي سَوَاتِرَ عَيْرَةٍ
لَفَقَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ إِذْ حَانَ يَوْمُهُ
نَبِيِّ آتَى بِالْحَقِّ وَالنُّورِ وَأَهْلَدِي
فَقَدَّ هَدَانَا فَقَدَّ الرَّسُولِ فَأَعْوِلِ
تَعْطَى اللَّهُ، أَيْنَ الْبُحُورِ الْخَضَارِمُ
فَيَا عَيْنَ جُودِي بِالْدُمُوعِ السَّوَاغِمِ
وَحُنَّ عَمَاءَ فِي سَبِيلِ الْمَحَارِمِ
بِحُزْنٍ طَوِيلٍ آخِرِ الدَّهْرِ دَائِمِ

³⁷ Isbahâni, ez-Zuhre, 2/508.

³⁸ Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mehrân el-Asbahâni, *Ma'rifetu's-sahâbe*, thk. 'Âdil b. Yusuf el-'Azzâzi (Riyad, Dâru'l-Vatan, ts.), 6/3377, 3378.

³⁹ Beyitte yer alan الخضارم lafzı 'Ma'rifetu's-sahâbe'de الحصادم şeklinde. Ancak lafzın doğru şekli 'engin' anlamına gelen الخضارمdır. Zira الحصادم ifadesi Arapçada bir anlam ifade etmemektedir. Bu durum lafzın zaman içerisinde yanlış nakledilmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. bk. Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretu hutabi'l-Arab fi 'usûri'l-Arabîyyeti'z-zâhira* (Kahire: Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbi el-Halebi ve Evlâdih, 1933), 2/133.

Küçük dil(e kadar) gözyaşına boğan ve içinde damla(ları) hapseden göz kapaklarımı siliyorum mütemadiyen. Nerede (kaldı coşkuyla ağlayacak) engin denizler

(Vadesi) geldiği gün Allah Resûlü'nü kaybetmiş olmamıza? Hadi be gözüm cömert ol sicim gibi gözyaşlarıyla

(Zira) Allah'ın yasakları bağlamında bizler kör iken bize hakikati, ışığı ve doğru yolu getiren bir peygamberdir o.

İşte bu yüzden Peygamber'i yitirmiş olmak perişan etti bizi. O halde derin bir hüznle feryadı figan ederek ilelebet durmadan ağla.

Beyitlerde şair, gözyaşlarına boğularak ağlamakta ve göz kapaklarını mütemadiyen silmektedir. Yine şair hayatta kaldığı süre engin denizlerdeki sular kadar duraksamadan gözyaşı akıtmayı arzulamaktadır. Zira sahabe kendilerine doğru yolu öğreten Allah Resûlü'nün aralarından ayrılması sebebiyle bitaptırlar.

Şaire ait beşinci mersiye, Allah Resûlü defnedildikten sonra söylendiği anlaşılan ve yine şairin pürmelal haline vurgu yapılan beyitlerdir:⁴⁰ (Vâfir)

<p>لَوْجِدُ فِي الْجَوَانِحِ ذِي دَيْبٍ! فَأَمَسَى الرَّأْسُ مِنِّي كَالْعَسِيبِ رَسُولِ اللَّهِ، مَالِكٍ مِنْ ضَرِيبِ طَوِيلِ الْبَاعِ مُنْتَجِبِ نَدِيبِ! وَمَا وَى كُلِّ مُضْطَهَّدٍ غَرِيبِ فَقَدَمَا عَشْتُ ذَا كَرَمٍ وَطِيبِ! وَفِيمَا نَابَ مِنْ حَدَثِ الْخُطُوبِ</p>	<p>أَرَقْتُ فَبِتُّ لَيْلِي كَالسَّلِيبِ فَشَبَّيْتِي، وَمَا شَابَتْ لِدَاتِي، لَفَقَدَ الْمُصْطَفَى بِالنُّورِ حَقًّا، كَرِيمِ الْخَيْمِ 41 أُرْوَعُ 42، مُضْرَحِي 43 ثَمَالِ 44 الْمُعْدَمِينَ وَكُلِّ جَارِ فِيمَا نَمَسَ فِي جَدَّتِ مُقِيمًا وَكُنْتُ مُوَفَّقًا فِي كُلِّ أَمْرٍ</p>
--	--

Göğüs kafesimde yüreğime inen hüzn sebebiyle uykularım kaçtı da gaspa uğramış kimse gibi geceyi (perişan halde) geçirdim

Yaştlarımın saçlarına ak düşmemiş iken üzüntüden hurma dalı gibi beyaza büründü kafamda saçlarım

Gerçekten (Yüce Allah tarafından peygamberlik) nuruyla seçilen (Allah Resûlü'nü) yitirmiş olmamız sebebiyle. (Ey Peygamber!) Yok ki senin bir benzerin

⁴⁰ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 2/285. el-Makrizî, Takıyyuddîn Ahmed b. Ali b. 'Abdulkâdir b. Muhammed, *İmtâ'u'l-esmâ'*, thk. Muhammed b. 'Abdulhamîd en-Numeysi (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 14:599. Suyûtî, *Kitâbu'l-muhâdarât ve'l-muhâvârât*, 66.

⁴¹ Beyitte yer alan الحيم lafzı "huy, tabiat, mizaç ve karakter" gibi anlamlara gelmektedir. bk. Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb el-Feyrûzâbâdi, *el-Kâmûsu'l-muhtâ*, thk. Muhammed Na'im el-'İrksûsi (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2005), "Hı", 1105.

⁴² Beyitte yer alan أروع lafzı "göze hitap eden kimse" anlamındadır. bk. İbn Manzûr, "Ra", 3/1777.

⁴³ Beyitte yer alan مضرحي lafzı "efendi ve saygın kimse" anlamındadır. bk. İbn Manzûr, "Dâd", 4/2572.

⁴⁴ Beyitte yer alan ثمال lafzı "dayanak" anlamındadır. bk. İbn Manzûr, "Sâ", 1/506.

Karakterinde asalet kokan, göze hitap eden, saygın, muktedir, seçkin ve zarif

Yoksulların ve her bir komşunun dayanağı ve de baskıya uğramış her garibin sığınağı olan.

(Artık) toprağın altını mesken tutmuş olsan da eli açık ve iyiliksever olarak yaşadın geçmişte sen.

Her işin ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelirdin sen.

Şair Allah Resûlü toprağa defnedildikten sonra yine gaspa uğramış kimse gibi şaşkındır ve yüreğinde düğümlenen acı sebebiyle uykuları kaçmıştır. Saçları da hurma dalı gibi beyaza bürünmüştür. Zira Allah Resûlü'nün eşi ve benzeri yoktur. Şair, asalet, göze hitap etme, saygınlık, zarafet, düşkünlere dayanak olma gibi Allah Resûlü'nde var olan hasletleri sıralamak suretiyle teselli bulmaya çalışmakta ve Allah Resûlü'nün sahabe nazarındaki konumuna işaret etmektedir. Mersiye matem ve te'bîn türündedir.

Şaire ait altıncı mersiye, Allah Resûlü'nde var olan kibarlık, merhamet, yol gösterme, öğreticilik, doğru sözlülük, samimiyet ve vahyi hakkıyla tebliğ etme gibi hasletlerin giriş yapmaksızın direk sıralandığı beyitlerdir:⁴⁵ (Tavil)

وَكُنْتَ بِنَا بَرًّا وَلَمْ تَكْ جَافِيَا	أَلَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنْتَ رَجَاءَنَا
لَيْبِنِكَ عَلَيْنِكَ الْيَوْمَ مَنْ كَانَ بَاكِيَا	وَكُنْتَ رَحِيمًا هَادِيًا وَمُعَلِّمًا
وَلَكِنْ لَهْرَجَ كَانَ بَعْدَكَ آتِيَا	لَعَمْرِي مَا أَبْكِي النَّبِيَّ لَفَقَدَهُ
وَمَا خُفْتُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ الْمَكَوِيَا	كَانَ عَلَيَّ قَلْبِي لَفَقَدَ مُحَمَّدًا
عَلَى جَدْتِ أَمْسِي نَيْتَرِبْ ثَاوِيَا	أَفَاطُمُ، صَلَّى اللَّهُ رَبُّ مُحَمَّدًا
وَعَمِّي وَأَبَائِي وَنَفْسِي وَمَالِيَا	فَدَى لِرَسُولِ اللَّهِ أُمِّي وَحَالِي
وَمَتَّ صَلِيبَ الْعُودِ، أُبَلِّجُ صَافِيَا	صَدَقْتَ وَبَلَّغْتَ الرِّسَالَةَ صَادِقًا
سَعَدْنَا، وَلَكِنْ أَمْرُهُ كَانَ مَاضِيَا	فَلَوْ أَنَّ رَبَّ النَّاسِ أَبْقَى نَبِيَّنَا
وَأَدْخَلَتْ جَنَّاتٍ مِنَ الْعَدْنِ رَاضِيَا	عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ السَّلَامُ حَيَّةً
يَبْكِي وَيَدْعُو جَدَّهُ الْيَوْمَ نَائِيَا	أَرَى حَسَنًا أَيَّمْتَهُ وَتَرَكْتَهُ

Doğrusu ümidimizdin bizim Ey Allah'ın Resûlü. Bize kibar davranırdın ve (asla) kaba olmazdın.

(Bize) merhametli, yol gösterici ve öğretici idin. (O halde) bugün ağlayan sana ağlasın.

⁴⁵ Yûsuf b. Abdullah b. 'Abdi'l-Aziz el-Kurtubî en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, nşr. Âdil Murşid (Amman: Dâru'l-A'lâm, 2002), 36; Ebu'r-Rabî' Süleymân b. Mûsâ el-Kelâ'î, *el-İktifâ' bimâ tadammanahû min mağâzi Rasûlillâhi ve's-selâseti'l-hulefâ*, thk. Muhammed b. Kemâlû'd-dîn b. 'Izzû'd-dîn (Beyrut: 'Alemlü'l-Kutub, 1997), 2/455, 456.

Hayatım üzerine yemin olsun ki Peygamber'i yitirmiş olmaktan değil senden sonra ortaya çıkacak belirsizlik sebebiyle ağlıyorum.

Muhammed'i yitirmem ve Peygamber'den sonra meydana geleceklerden endişelenmem sebebiyle sanki kalbimin üzerinde dağlanmalar söz konusudur.

Ey Fâtıma! (Peygamber'in artık) içinde akşamladığı Yesrib'deki kabre Muhammed'in Rabbi salat eylesin.

Annem, teyzem, amcam, atalarım, canım ve sahip olduğum her şey Allah'ın Resûlü'ne feda olsun.

(Ey Peygamber!) Doğruyu söyledin ve samimî olarak (Allah'ın) mesajını (insanlara) dürüstçe ulaştırdın da yüzünün akıyla tertemiz halde (görevi yerine getirmenin verdiği özgüven ve) güçle vefat ettin.

Keşke insanların Rabbi Peygamberimizi bize bağışlasaydı da hep mutlu kalıyorduk. Ne var ki (Yüce Allah'ın) çizdiği kaderin gerçekleşmesi kaçınılmazdır.

(Ey Peygamber!) Sana Yüce Allah'tan esenlik ve selam olsun. Rızâ geleceğin biçimde Adn'den cennetlere konulasın.

Bugün (torunun) Hasan'ı yetim bıraktığına ve ağlar halde terk ettiğine ve de dedesine (senden) uzak dua ettiğine tanık olmuştum (artık.)

Beyitlerde şair Allah Resûlü'nden sonraki belirsizlik hali ve ümmetin akibeti hususunda endişelidir. Zira kibarlık, merhamet, yol gösterme ve öğretici olma gibi erdemlerle sahabeye örnek teşkil eden Allah Resûlü aralarından ayrılmıştır. Şair her ne kadar Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'i ümmete bağışlamasını arzu etse bile kadere teslim olma dışında alternatif göremektedir. Hal böyle olunca, Yüce Allah'tan Allah Resûlü için esenlikler dilemekte ve Allah Resûlü'nü Adn cennetlerine koymasına için dua etmektedir. Mersiye, matem ve te'bîn türündedir.

Şaire ait yedinci mersiye, yüreğindeki derin üzüntü sebebiyle uykularının kaçtığına işaret ettiği giriş kısmından sonra yine Allah Resûlü'ne has erdemleri sıralayarak teselli bulmaya çalıştığı beyitlerdir:⁴⁶ (Hafif)

<p>وَجَفَا الْجَنَّبُ غَيْرَ وَطءِ الْوَسَادِ لَأُمُورٍ نَزَلْنَ، حَقًّا شَدَادِ فَهَدَى مَنْ أَطَاعَهُ لِلْسَّدَادِ مَحْضُ الْأَنْسَابِ، وَارِي الزَّنَادِ⁴⁷ صَادِقُ الْوَعْدِ، مُنْتَهَى الرُّوَادِ وَلَقَدْ كَانَ نُهْبَةَ الْمُرْتَادِ فَجَزَاهُ الْجَنَانَ رَبُّ الْعِبَادِ</p>	<p>أَبَ لَيْلِي عَلَيَّ بِالتَّسْهَادِ وَأَعْتَرَتْنِي الْهُمُومُ جَدًّا بُوْهِنِ رَحْمَةً كَانَ لِلْبَرِّيَّةِ طَرًّا طَيِّبُ الْعُودِ وَالضَّرْبِيَّةِ وَالشَّبِيمِ أَبْلَجُ صَادِقِ السَّجِيَّةِ، عَفِّ عَائِشِ مَا عَاشَ فِي الْبَرِّيَّةِ بَرًّا ثُمَّ وَلِي عَنَّا فِقِيدًا حَمِيدًا</p>
---	--

⁴⁶ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 2/286.

⁴⁷ Beyitte yer alan واري الزناد ifadesi "işinde ehil ve başarılı" anlamındadır. bk. İbn Manzûr, "Vâv", 6/506.

Uykuları(mı) kaçırarak bana (ne) gecem aman verdi (ne de sağ) yanım yastığa baş koydurdu.

(Tahammülü) zor olayların inmesi sebebiyle takatten düşürecek büyük dertler başıma musallat oldu.

(Allah Resûlü) bütün insanlığa rahmet olarak gönderildi de itaat edenlerini doğru yola sevk etti.

Karakteri, kişiliği ve huyu güzeldir. Asildir hem işinin de ehildir.

(Konuştuğunda sözleri anlaşılacak biçimde) nettir, dürüsttür, iffetlidir, sözünün eridir ve doğru yola sevk eden (peygamberlerin) sonuncusudur.

Hayatta kaldığı sürede insanlar arasında iyiliksever olarak yaşadı. (İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları fazlasıyla karşılandığından kapısı adeta) talan (alanı) idi.

Sonra bizi (mahzun) bırakarak ve de arkasından övgüyle söz ettirerek aramızdan ayrıldı. Kulların Rabbi olan Yüce Allah bundan sonra cennetlerle mükâfatlandırırsın artık onu.

Şair yüreğinde hissettiği derin üzüntü ve kaygı sebebiyle başını yastığa koyamamaktadır. Zira şair âlemlere rahmet olarak gönderilen ve insanları doğru yola sevk eden Allah Resûlü'nün aralarından ayrılması sebebiyle takatten düşmüştür. Şair bir önceki mersiyede olduğu gibi Allah Resûlü'nde var olan hasletleri sıralamak suretiyle teselli bulmaya çalışmaktadır. Mersiyeye matem ve te'bin türündedir.

Şaire ait sekizinci mersiyeye, Allah Resûlü'nün ardından gözyaşı akıtmak suretiyle acılarını hafifletmeye çalıştığı beyitlerdir.⁴⁸ (Hafif)

<p>وَأَنْدَبِي خَيْرَ هَالِكٍ مَفْقُودٍ خَالَطَ الْقَلْبَ فَهُوَ كَالْمَعْمُودِ⁴⁹ قَدَّرَ خُطَّ فِي كِتَابٍ مَجِيدٍ وَلَهُمْ رَحْمَةٌ، وَخَيْرٌ رَشِيدٍ وَجَزَاءُ الْجَنَانِ يَوْمَ خُلُودِ</p>	<p>عَيْنَ جُودِي بَدْمَعَةٍ وَسُهُودِ وَأَنْدَبِي الْمُصْطَفَى بِحُزْنٍ شَدِيدِ كَدَّتْ أَقْضَى الْحَيَاةِ لَمَّا أَنَا فَلَقَدْ كَانَ بِالْعِبَادِ رُؤُوفًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَيًّا وَمَيِّتًا</p>
--	--

(Be) gözüm! Cömertçe gözyaşı akıt ve uykusuz kal da ölen ve yitirilen en hayırlı (kimse olan Allah Resûlü'ne) matem tut.

Kalbî duyguları alt üst eden büyük bir üzüntü ile Mustafa'ya matem tut. Zira (şu an kalbim) ürkütülmüş ve korkudan yüreği ağzına gelmiş kimse gibi bitkindir.

⁴⁸ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 2/286.

⁴⁹ Beyitte yer alan *المعمود* lafzı "ürkütülen ve korkudan yüreği ağzına gelen kimse" anlamındadır .bk. Suyûti, *Kitâbu'l-muhâdarât ve'l-muhâvarât*, 67.

Yüce kitap olan Levh-i Mahfûz'da kayıt altına alınmış kader (Allah Resûlü'ne) tecelli ettiği vakit neredeyse hayata son verecektim.

Zira (Allah Resûlü) kullara pek müşfik, onlara rahmet ve en hayırlı yol gösterici idi.

Allah ondan sağ ve ölü razı olsun. Ebediyet günü onu cennetlerle ödüllendirsin.

Şair, 'en hayırlı ölen' kimse olarak nitelediği Allah Resûlü'nün vefatı sebebiyle geceleri üzüntüden uyumamakta ve bolca gözyaşı akıtmak suretiyle acısını hafifletmeye çalışmaktadır. Şair, Allah Resûlü'nün vefat haberini aldığı ilk anlardaki şok haline ve düştüğü ruhsal çöküntüye de işaret etmektedir. Hal böyle olmakla birlikte kadere boyun eğmekten başka çare yoktur. Zira her canlı gibi Allah Resûlü de ölümü tatmak durumundadır. Artık Levh-i Mahfûz'da kayıt altına alınan kader tecelli etmiştir ve merhamet timsali olan Allah Resûlü Rabbine kavuşmuştur. O halde yapılabilecek en doğru şey Allah Resûlü'nün ardından hayır duada bulunmaktır. Şair, Yüce Allah'a Allah Resûlü'nden razı gelmesi ve ahirette Allah Resûlü'nü Cennet'le mükâfatlandırması için hayır duada bulunarak beyitleri sonlandırmaktadır. Beyitler matem, te'bin ve taziye türlerindedir.

Şaire ait dokuzuncu mersiye, yine gözyaşı akıtma arzusuyla başladığı girişten sonra Yüce Allah tarafından peygamber olarak seçilme, rızâ-i ilâhîye mazhar olma, insanları karanlıklardan sonra hidayete, takvaya, olgunluğa ve aydınlığa sevk etme gibi Allah Resûlü'ne has erdemlere yer vermek suretiyle teselli bulmaya çalıştığı beyitlerdir:⁵⁰ (Mutekârib)

يُبَادِرُ غَرْبًا ⁵¹ بِمَا ⁵² مُنْهَلِمٌ	أَعْيَنِي، جُودًا بَدَمَعَ سَجَمٌ
بِوَجْدٍ وَحَزْنٍ شَدِيدِ الْأُمِّ	أَعْيَنِي، فَاسْحَنَفَرًا وَأَسْكَبًا
وَرَبِّ السَّمَاءِ وَيَارِي النَّسَمِ	عَلَى صَفْوَةِ اللَّهِ رَبِّ الْعِبَادِ
وَلِلرُّشْدِ وَالنُّورِ بَعْدَ الظُّلْمِ	عَلَى الْمُرْتَضَى لِلْهُدَى وَالْتَقَى
رَسُولٍ تَحْيَرُهُ ذُو الْكَرَمِ	عَلَى الطَّاهِرِ الْمُرْسَلِ الْمُجْتَبَى

Be iki gözüm! (Kuyudan su çekerken) delik kovadan akan suya nispet edercesine sicim gibi gözyaşı akıtmakta cömert olun.

Be iki gözüm! O halde acele edin de hüznle ve derin acıyla gözyaşlarına boğulun

⁵⁰ İbn Sa'd, *Kitâbu'l-Tabakâti'l-kebir*, 2/285. Suyûtî, *Kitâbu'l-muhâdarâti ve'l-muhâvârât*, 66.

⁵¹ Beyitte yer alan "غربا"lafzı" kuyudan su çekmek için kullanılan büyük kova "anlamındadır .bk .İbn Manzûr" ,Ayn," 5/3227.

⁵² Beyitte yer alan "بما"lafzı" su "anlamına gelen ماء kelimesinin kısaltılmış biçimidir .bk .Ali b .Muhammed b .İbrahim ,el-Hâzin ,*er-Ravdu ve'l-hadâik fi tehzibi sîreti Hayri'l-halâik*, thk. Hasen Halil İbrahim (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2015), 4/472

Kulların Rabbi, gökyüzünün Rabbi ve esen (rüzgârın) yaratıcısı olan Allah'ın seçkin (Peygamber'ine)

Hidayete, takvaya, olgunluğa ve karanlıklardan sonra aydınlığa (yönlendirmesi için Yüce Allah tarafından) seçilmiş ve kendisinden razı gelinmiş (Peygamber'e)

(Günahlardan) arındığı, (üstün vasıflara haiz olması sebebiyle Allah tarafından) seçildiği, (insanlığa) gönderildiği ve kerem sahibi (Yüce Rahmân'ın) yeğlediği Peygamber'e.

Allah Resûlü'nün vefatıyla sarsılan şair, iç dünyasını tarumar eden acı-ları sicim gibi gözyaşı akıtmak suretiyle dışa yansıtmayı ve hafifletmeyi arzulamaktadır. Zira şair, sıradan bir kimseyi değil, Yüce Allah tarafından bütün insanlığa peygamber olarak gönderilen yeğenini yitirmiştir. Şair diğer mersiyelede olduğu gibi Allah Resûlü'nde var olan bazı özellikleri sıralamak suretiyle teselli bulmaya çalışmaktadır. Mersiye matem ve te'bin türündedir.

Şaire ait onuncu mersiye, yine Allah Resûlü'nün ardından gözyaşı akıtmayı arzuladığı ve Kur'an'ın indirilmesi, hayırlara kapılar açması, son peygamber olması, müminlere şefkatle yaklaşması, öğüt vermesi, insanlara acıması ve âlemlere rahmet olarak gönderilmesi gibi Allah Resûlü'ne has sıfatlarla Allah Resûlü'nü övdüğü beyitlerdir.⁵³ (Hafif)

لَلنَّبِيِّ الْمُطَهَّرِ الْأَوَّابِ بَدْمُوعَ غَزِيرَةِ الْأَسْرَابِ حَصَّهَ اللَّهُ رَبَّنَا بِالْكِتَابِ	عَيْنِ جُودِي بَدْمَعَةَ تَسْكَابِ وَأَنْدَبِي الْمُصْطَفَى فَعُمِّي وَخَصِّي عَيْنِ مَنْ تَنْدُبِينَ بَعْدَ نَبِيِّ
صَادِقِ الْقَبِيلِ طَيِّبِ الْأَنْوَابِ رَحْمَةً مِنْ إِهْنَا الْوَهَابِ وَجَزَاءَ الْمَلِكِ حُسْنِ النَّوَابِ	فَاتِحِ خَاتَمِ رَحِيمِ رُؤُوفِ مُشْفِقِ نَاصِحِ شَفِيقِ عَلَيْنَا رَحْمَةَ اللَّهِ وَالسَّلَامَ عَلَيْهِ

(Be) gözüm! (Günahlardan) arındırılan ve (Rabbine her daim tövbe ile) yönelen Peygamber'e gözyaşı akıtmada cömert ol.

Genel ve özel (hasletleri yâd ederek) Mustafa'ya matem tut da gözyaşı akıt bolca.

Be göz(üm)! Rabbimiz olan Yüce Allah'ın Kitab'ını lütfettiği Peygamber'den sonra kime matem tutarsın ki?

O (hayırlara kapılar) açan, son (Peygamber) olan, çokça merhamet eden, çok acıyan, doğruyu söyleyen ve giysileri güzel kokan (Peygamber'dir)

⁵³ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 2/286. Suyûti, *Kitâbu'l-muhâdarât ve'l-muhâvarât*, 66. en-Nuveyrî, Şihâbuddin Ahmed b. Abdulvahhâb, *Nihâyetu'l-ereb fi funûni'l-edeb*, thk. Mufid Kumeyha (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 18/112.

Bize şefkatle yaklaşan, öğüt veren, merhamet eden ve ihsan sahibi İlahımız tarafından bir rahmet olarak gönderilen (Peygamber'dir.)

Allah'ın rahmeti ve selâmı üzerine olsun. Her şeyin sahibi Melik olan Yüce Allah mükâfatın güzeliyle karşılığını versin.

Şair, günahlardan arındırılan ve her daim Rabbine yönelen Allah Resûlü'nün ardından bolca gözyaşı akıtmak suretiyle acısını hafifletme arzusundadır. Yine şair Allah tarafından Allah Resûlü'ne Kur'ân'ın bahşedilmesi, hayırlara kapılar açması, son peygamber olması, müminlere şefkatle yaklaşması, öğüt vermesi, insanlara acıması ve âlemlere rahmet olarak gönderilmesi gibi Allah Resûlü'nü genel ve özel sıfatlarla yâd etmek suretiyle övmektedir. Şair son olarak Allah Resûlü'ne hayır duada bulunmaktadır. Beyitler matem ve te'bîn türündedir.

Şaire ait on birinci mersiye, yine Allah Resûlü'nün ardından mütemadiyen gözyaşı akıtma arzusuna ve musibetin kentlisi köylüsü bütün Müslümanları takatten düşürdüğüne işaret ettiği beyitlerdir.⁵⁴ (Basît)

يَا عَيْنَ جُودِي بَدَمْعٍ مِنْكَ مُنْحَدِرٍ وَلَا تَمَلِّيْ وَبِكَيِّ سَيِّدِ الْبَشَرِ
بِكَيِّ رَسُولِ اللَّهِ فَقَدْ هَدَّتْ مُصِيبَتُهُ جَمِيعَ أَهْلِي وَأَهْلَ الْبَدْوِ وَالْحَضَرِ
وَلَا تَمَلِّيْ بُكَاءَكَ الدَّهْرَ مُعَوَّلَةً عَلَيْهِ مَا غَرَدَ الْقُمْرِيُّ بِالسَّحْرِ

(Be) gözüm! Cömert ol akan gözyaşına da insanların efendisine bıkmadan usanmadan ağıt söyle.

Allah'ın Elçisi'ne ağıt söyle. Zira (Allah'ın Elçisi'nin ölüm) musibeti bütün halkımı, kentlileri ve çölde yaşayan bedevileri takatten düşürdü.

Kumru seher vaktinde şakıdığı süre ömür boyu (Hz. Peygamber'e) yüksek sesle ağlamaktan usanma.

Allah Resûlü'nün vefatı kentlisi bedevisi bütün Müslümanları takatten düşürmüştür. Bu bakımdan şair bundan önceki son dört mersiyede olduğu gibi Allah Resûlü'ne gözyaşı dökme arzusuyla acısını az da olsa hafifletme çabası içindedir. Şairin 'ilelebet ağlama' arzusu iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunun boyutları hakkında ipuçları vermektedir. Mersiye matem türündedir.

Şaire ait on ikinci mersiye, başta Hz. Fâtıma olmak üzere yürekleri dağlanmış Müslümanları Allah Resûlü'ne ağlamaya teşvik ettiği beyitlerdir.⁵⁵ (Mutekârib)

⁵⁴ el-Belazûrî, Ahmed b. Yahya, *Ensâbu'l-eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), I/ 594.

⁵⁵ İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebir*, 2/284, 285; Nuveyrî, *Nihâyetu'l-ereb fi funûni'l-edeb*, 18/265, 266; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 14/599; 'Abdulmelik b. Huseyn b. 'Abdilmelik, *Simtu'n-nucûmi'l-âvâli fi enbâi'l-evâli ve't-tevâli*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdu'l-Mevcûd - 'Ali Muhammed Mu'avvad (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 2/314; Suyûtî, *Kitâbu'l-muhâdarât ve'l-muhâvarât*, 66.

أَفَاطِمُ ابْنِكِي وَلَا تَسْأَمِي
هُوَ الْمَرْءُ يُبْكِي وَحَقُّ الْبُكَاءِ
فَأَوْحَشْتِ الْأَرْضَ مَنْ فَقَدَهُ
فَمَا لِي بَعْدَكَ حَتَّى الْمَمَا
فَبِكِّي الرَّسُولَ وَحَقَّتْ لَهُ
لَتَبْكِكَ سَمَطَاءُ مَضْرُورَةٌ
لَيَبْكِكَ شَيْخُ أَبُو وَالدِ
وَيَبْكِكَ رَكْبٌ إِذَا أَرْمَلُوا
وَتَبْكِي الْأَبَاطِحَ مَنْ فَقَدَهُ
وَتَبْكِي وَعَيْرَةٌ⁵⁷ مَنْ فَقَدَهُ
فَعَيْنِي مَا لَكَ لَا تَدْمَعِينَ

بُصْبُحَكَ مَا طَلَعَ الْكَوْكُوبُ!
هُوَ الْمَاجِدُ السَّيِّدُ الطَّيِّبُ!
وَأَيُّ الرِّبِّيَّةِ لَا يَنْكَبُ؟
تِ إِلَّا الْجَوَى الدَّاخِلُ الْمُنْصَبُ
شُهُودُ الْمَدِينَةِ وَالْعَيْبُ
إِذَا حُجِبَ النَّاسُ لَا تُحْجَبُ
يَطُوفُ بِعَقْوَتِهِ أَشْهَبُ
فَلَمْ يُلْفِ مَا طَلَبَ الطَّلَبُ
وَتَبْكِيهِ مَكَّةُ وَالْأَخْشَبُ⁵⁶
بِحُزْنٍ وَيَسْعُدُهَا الْمَيْتَبُ!⁵⁸
وَحَقُّ لِدْمَعِكَ يُسْتَسْكَبُ!

(Ey) Fâtıma! Yıldızlar doğduğu süre sabaha (kavuştüğün her gün) ağla da sakın usanma

(Zira) o ağlanası (Peygamberdir) ve ona ağlamak artık hak olmuştur. O şereflidir, efendidir ve hoştur.

(İşte bak gör) yeryüzü viran kaldı yitirmekle onu. Kim derde düşmedi ki (onun ardından?)

(Bana da) ölene kadar beni bîtap düşürecek hüzüün dolu bir tutku kaldı senden (ey Peygamber!)

O halde Peygamber'e (ağitlar yak da) herkesi ağlat Ey Fâtıma! (Zira) Medine'de bulunan ve bulunmayan herkese ağlamak hak oldu artık.

İnsanlar (dağılıp) gittiklerinde de saçlarına ak düşmüş bir kadın sana durmadan ağlasın (Ey Peygamber!)

Evinin avlusunda dolaşıp duran ak saçlı ihtiyar baba da sana ağlasın.

Kafile ayrıldığı vakit aradığını bulamayan (yolcular) da ağlasın.

(Bak gör) vadiler ağlıyor onun vefatına. Mekke ve Ahşeb (dağı) da ağlıyor.

Vu'ayre de (için için) ağlıyor hüzüünle de Mîseb avutuyor Vu'ayre'yi.

O halde be gözüm! Neyin var senin? Yaşlara boğulman gerekirken hani nerde kaldı gözyaşların?

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere şerefli, efendi ve iyi huylu olma gibi erdemlerin sahibi Hz. Peygamber'in yerini doldurmak imkânsızdır. Bu

⁵⁶ Beyitte yer alan الأخصب lafızı Mina ovasına bakan bir dağ ismidir .bk .Ebû'l-Kâsım Ali b .el-Hasen b. Hibetullah b .Abdullah eş-Şâfi'i b' .Asâkir ,Târîhu medîneti Dimaşk, thk. Muhibbû'd-Dîn Ebû Sa'îd ve 'Umar b. Garâme el-'Amravî (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1995), 40/273.

⁵⁷ Beyitte yer ओعيرة lafızı Uhud'un doğusunda kalan bir dağ ismidir .bk .el-Mubârekfûri ,Safiyurrahmân, Minnetu'l-mun'im fî şerh-i Sahih-i Muslim (Riyad: Dâru's-Selâm Li'n-Neşri ve't-Tevzî, 1999), 4/356.

⁵⁸ Beyitte yer alan الميئب lafızı Medine'de Allah Resûlü tarafından zekât toplama merkezi olarak kullanılan bir yer ismidir .bk .Suyûti ,Kitâbu'l-muhâdarât ve'l-muhâvarât, 66.

bakımdan Medine'nin içinde ve dışında Hz. Peygamber'in vefat haberini alan herkes üzüngüdür. Dahası Mekke, Medine, Mina'da bulunan Ahşeb ile Uhud'un doğusunda yer alan Vu'ayre dağları ve bir zamanlar Hz. Peygamber tarafından Medine'de zekât toplama merkezi olarak kullanılan Mıseb gibi cansız yeryüzü de üzüntüye gark olmuştur. Kuşkusuz herkesi derinden sarsan elîm hadise karşısında yüreği en fazla dağlananlar başta Hz. Fâtıma ile şairdir. Bu bakımdan şair, Hz. Fâtıma'yı Allah Resûlü'nün ardından duraksamadan ağlamaya ve Müslümanları da gözyaşı akıtmaya teşvik etmektedir. Medine'de bulunan ve bulunmayan herkes Hz. Peygamber'e duraksamadan ağlamalıdır. İnsanlar evlerine dağıldıktan sonra saçlarına ak düşmüş kadın da Hz. Peygamber'in kabri başında ağlamayı sürdürmelidir. Evinin avlusunda üzüntüden bir o yana bir bu yana gidip gelen piri fâni de ağlamalıdır. Şaire göre dağlar, ovalar, şehirler kısacası bütün yeryüzü bilfiil Allah Resûlü'nün ardından gözyaşı akıtmaktadır. Şair ise ağlamaktan gözbebeği kurumuş ve ağlayacak takati kalmamıştır. Şair bu sebeple ıstırap duymakta ve yine de gözyaşları akıtmak için kendini zorlamaktadır.

Şaire ait son mersiye, Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde Şam'a yerleşen⁵⁹ ve bir süre sonra yeniden Medine'ye dönen Bilâl-i Habeşî (öl. 20/641) tarafından okunan ezan sırasında yaşanan duygu yoğunluğunun⁶⁰ yansıtıldığı beyitlerdir:⁶¹ (Hafif)

إِذْ فَقَدْنَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ حَيًّا	مَا لِعَيْنِي لَا تَجُودَانِ رِيًّا
فَبَكَيْنَا عِنْدَ النَّدَاءِ مَلِيًّا	يَوْمَ نَادَى إِلَى الصَّلَاةِ بِلَالًا
بَعْدَهَا غَضَّةٌ أَمَرَ عَلِيًّا	لَمْ أَجِدْ قَبْلَهَا وَلَسْتُ بِلَاقٍ
لَا يُرِدُّ الْجَوَابُ مِنْكَ إِلِيًّا	جَلَّ يَوْمَ أَصْبَحْتَ فِيهِ عَلِيًّا
أَنْصَحَ الْقَلْبَ لِلْحَرَارَةِ كَبِيًّا	لَيْتَ يَوْمِي يَكُونُ قَبْلَكَ يَوْمًا

⁵⁹ İbnu'l-Esir, *Usdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 1/417; Mustafa Fayda, "Bilâl-i Habeşî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/ 152.

⁶⁰ Rivayete göre Bilâl-i Habeşî Hz. Peygamber'in vefatından sonra ezan okuma arzusunu yitirir ve Şam'a gider. Bilâl-i Habeşî Şam'da iken bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber Bilâl-i Habeşî'ye şöyle der: "Bilâl! Bu cefa da ne! Artık bizi ziyaret etme vaktin gelmedi mi?" Bilâl-i Habeşî gördüğü rüya üzerine hemen Medine'ye döner. Medine'de Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret eder ve orada gözyaşı döker. Bilâl-i Habeşî, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i kucağına alır ve ikisini de okşar. Bilâl-i Habeşî'nin Medine'ye döndüğünü gören halk kendisinden ezan okumasını isterler ve bu hususta ısrarcı olurlar. Bilâl-i Habeşî halkın ısrarı karşısında ezan okumayı kabul eder. Medine halkı Bilâl-i Habeşî'nin okuyacağı ezanı dinlemek üzere bir araya gelirler. Bilâl-i Habeşî "Allahu ekber" nidasıyla ezan okumaya başlayınca Medine kenti adeta yerinden oynar ve gözyaşları içerisinde çığlıklar yükselir. Bilâl-i Habeşî "Eşhedu en Lâ ilâhe illallah" dediğinde haykırışlar daha da artar. Bilâl-i Habeşî "Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah" diyerek ezan okumayı sürdürdüğünde neredeyse hemen herkes kendinden geçer. O gün Medine halkı Allah Resûlü'nün vefat ettiği gün gibi duygu yoğunluğu yaşarlar. bk. İbnu'l-Esir, *Usdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 1/417; el-Halebi, Nûruddin Ali b. İbrâhim, *es-Siretu'l-Halebiyye*, thk. Abdullah Muahammed el-Halilî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 2/139.

⁶¹ Ebu'l-Hasen Selâm b. Selâm el-Bâhili el-İşbili, *ez-Zehâiru ve'l-a'lâk fi âdâbîn-nufûsi ve mekârimi'l-ahlâk*, thk. İhsân Zennûn es-Sâmîrî (Beyrut: Dâru Sâdir, 2011), 480, 481.

وَصِرَاطًا يَهْدِي إِلَيْهِ سَوِيًّا	خُلِقْنَا عَالِيًّا وَدِينًا كَرِيمًا
عَائِدًا بِالتَّوَالِ بَرًّا تَقِيًّا	وَسِرَاجًا عَازِمًا حَلِيمًا كَرِيمًا
كُورَتْ شَمْسُهُ وَكَانَتْ جَلِيًّا	إِنَّ يَوْمًا أَتَى عَلَيْكَ لَيَوْمٌ
رَبِّكَ بِالرُّوحِ بُكْرَةً وَعَشِيًّا	فَعَلَيْكَ السَّلَامُ مِنَّا وَمِنْ

Gözlerimin nesi var ki doyasıya ağlamazlar cömertçe biz yaratılmışların en hayırlısını yitirmiş iken?

Bilâl (ezan okuyarak) namaza çağırdığı gün (Allah Resûlü'nü hatırladık da) bir süre ağladık çağrı anında

(Hz. Peygamber'in vefatından sonra Bilâl'in ezan okuduğu) o namaz öncesine kadar bu denli acı bir başka hüznün boğazımda düğümlendiğine tanık olmadım. Bir daha da karşılaşacak değilim.

(Ey Peygamber!) Hasta düştüğün ve (sorularıma) cevap olarak senden bana karşılık verilmediği o gün büyük bir gündü.

Keşke günüm senden önce kalbimi dağlayaydı da ateşe dayanacak kıvama getiren bir gün olaydı.

(Zira) sen yüksek ahlâk, yüce din ve doğruya sevk eden bir yol sahibi (idin.)

Işık kaynağı, azimli, yumuşak başlı, bereket getiren, iyilik ve takva sahibi (idin.)

(Ey Peygamber! Doğrusu) güneşi ayan beyan iken dürürlüp de karalara bürünen bir gündür vefat ettiğin gün.

O halde sabah akşam bizden ve Rabbinden huzurla selam olsun sana.

Allah Resûlü'nün vefatını müteakip Bilâl-i Habeşî'nin ezan okumaktan imtina etmesi, Medine'den ayrılarak Şam'a yerleşmesi, Şam'da bir süre kaldıktan sonra gördüğü rüya üzerine tekrar Medine'ye dönmesi ve Medine halkının ısrarı karşısında ezan okuması dikkate alındığında beyitlerin Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık üç yıl sonra söylendiğini varsaymak mümkündür. Beyitlerden Allah Resûlü'nün müezzini Hz. Bilâl-i Habeşî tarafından okunan ezanın, aradan geçen üç yıllık süre içerisinde kabuk bağlamaya yüz tutan acı ve kederi yeniden depreştirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Bilâl-i Habeşî'nin yanık sesle okuduğu ezan sesi şairin zihninde Allah Resûlü ile henüz hayatta iken yaşadığı hatıraları canlandırdığından boğazı düğümlenmektedir. Şairin böyle bir acıyla karşılaşmayacağı yolundaki sözleri hissettiği hüznün ve kederin boyutları hakkında ipuçları vermektedir. Şairin "Keşke günüm senden önce kalbimi dağlayaydı da ateşe dayanacak kıvama getiren bir gün olaydı" şeklindeki ifadesi de bu durumu destekler mahiyettedir. Şair beyitlerin devamında Allah Resûlü'ne has bazı özellikleri sıralamak suretiyle teselli bulma çabası içerisinde. Bunca özelliklere sa-

hip Allah Resûlü'nü yitirmiş olması sebebiyle acı ve keder ölünceye kadar şaire eşlik edecektir. Hal böyle olmakla birlikte şair, Allah Resûlü'nün geri gelmeyeceği hakikatiyle yüzleşmekte ve Allah Resûlü'ne Yüce Allah'tan sabah akşam esenlikler dileyerek mersiyeyi sonlandırmaktadır.

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere şair, Allah Resûlü'nün vefatı sebebiyle yaşadığı duygu yoğunluğunu bütün çıplaklığıyla beyitlere yansıtmaktadır. Allah Resûlü'nün aynı zamanda halası olan şairin zaman zaman tahammül sınırını aşacak boyutta hüznün ve acı hissettiği de mısralarda dikkat çekmektedir.

6. TEKNİK ÖZELLİKLER

Teknik anlamda şiir sanatı, mâna, lafız, vezin, kafiye⁶², duygu/infial⁶³ ve kurgu/sanat tasvir⁶⁴ gibi üslûp⁶⁵ unsurlarından oluşur. İlgili mersiye şairi tekniği bağlamında mâna, lafız, vezin, kafiye, duygu/infial ve sanat tasvir gibi şiire şekil veren özellikler bağlamında değerlendirilecektir.

6.1. Mâna

Çalışma konusu şiirler geleneksel mersiye türünün özüne uygun anlamlar içermektedir. Nitekim beyitlerde Allah Resûlü'ne has el açıklığı, âlemlere rahmet olarak gönderilme, insanları hidayete sevk etme ve karanlıktan aydınlığa yönlendirme gibi sıfatlara yer verilmektedir. Şair Allah Resûlü'nün vefatı sebebiyle hissettiği üzüntüyü ve duygu yoğunluğunu hafifletmek amacıyla gözyaşı akıtma arzusunu da sıkça vurgulamaktadır. Şair bunu yaparken beyitlerde saç kazıtma, yüksek sesle ağıt yakma, yüz tırmalama ve elbise parçalama gibi Câhiliye adetlerini yansıtan anlamlardan uzak durmaktadır. Bir başka ifade ile şair vurgulamak istediği anlamların İslâm inanç esaslarını yansıtmamasına önem vermektedir.

6.2. Lafız

Mersiye türü şiir çalışmaları dil itibarıyla sadedir.⁶⁶ Zira şair anlık duygularla hareket ettiğinden üzüntüsünü ve duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtarak rahatlamayı amaçlar. Çalışma konusu mersiye türünde süslü ve karmaşık ifadeler yerine daha çok günlük hayatta kullanılan dile yakın sade lafızlar kullanıldığı görülmektedir. Hal böyle olmakla birlikte هنبئة، شُعُوب ve القدال gibi

⁶² İbn Raşık, *el-'Umde fi mahâsini's-şi'r ve âdâbihi ve nakdihi*, 1/119.

⁶³ eş-Şâyib, Ahmed, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî* (Kahire: Mektebetu'n-Nahda'l-Mısıriyye, 1973), 298.

⁶⁴ Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 301.

⁶⁵ Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 302.

⁶⁶ Abdulhalim Ali eş-Şeyh Halil Emânî, *Eseru'l-İslâm fi şî'ri'r-risâ'* (Mafrak: Yüksek Lisans Tezi, Câmî'atu Âli'l-Beyt, 2002), 195.

normal kullanımda pek karşılaşılmayan lafızlara az da olsa rastlanmaktadır. Şair Cennet, ebediyet günü ve Yüce Allah'tan Allah Resülü'ne esenlik dileme gibi İslâm'a has değerleri yansıtan lafızlara ağırlık vermektedir.

6.3. Vezin ve Kafiye

Çalışma konusu mersiyeler vezin ve kafiye itibarıyla Câhiliye şiirinin devamı niteliğindedir. Nitekim söz konusu mersiyelerden altısı basît, ikisi hafîf, ikisi tavîl, ikisi vâfir ve biri mutekârib vezni üzerine inşa edilmiştir. Basît, hafif, tavîl, vâfir⁶⁷ ve mutekârib⁶⁸ Câhiliye şiirlerinde sıkça kullanılan vezinlerdendir. Mersiyeye şiirleri beklenmedik bir anda meydana gelen endişe ve şok sebebiyle şairin içine düştüğü ruhsal çöküntüye paralel olarak kalp atışlarındaki hızlanmaya uygun düşecek biçimde maktalar halinde kısa vezinler üzerine inşa edilir. Hal böyle olmakla birlikte şair üzüntüsünü etraflıca mısralara dökmek amacıyla bazen uzun vezinler de yeğler.⁶⁹ Çalışma konusu mersiyelerin şairin içine düştüğü şoka ve ruhsal çöküntüye dayalı olarak maktalar halinde geldiği açıktır.

6.4. Duygu/İnfial

Genelde iki tür eski Arap şiiri vardır. Bunlardan ilki birden çok kazanım ve tema içeren uzun soluklu şiirlerdir. Söz konusu şiirler ana hatlarıyla kadın temalı giriş, asıl tema ve sonuç gibi bölümlerden oluşur. Diğer şiir türü ise, duygu yoğunluğunu dışa yansıtan kısa maktalardır. Uzun soluklu şiir türünün aksine maktalarda konu bütünlüğü söz konusudur. Zira şair maktalarda anlık duygularla hareket eder.⁷⁰ Bu bakımdan mersiyeye şiirlerinde hüznün kaynaklı duygu yoğunluğu baskındır.⁷¹ Çalışma konusu maktalarda da yüreği dağlanmış şairin anlık duygularla hareket ettiği ve yapmacık ifadelerle beyitleri süslemek yerine iç dünyasında çalkalanan duyguları beyitlere yansıtmaya yoğunlaştığı görülmektedir.

6.5. Edebî Tasvir

Şair vermek istediği düşünceyi dinleyicinin/okuyucunun zihninde canlandırarak ve algısına yaklaştırmak amacıyla bazen edebî tasvir ve sembol kullanma cihetine de gider.⁷² Bu bakımdan şiir çalışmaları teşbih, istiare,

⁶⁷ İbrahim, Enîs, *Mûsikaş-şî'r* (Kahire: Mektebetu'l-Anglo el-Mısrıyye, 1952), 175.

⁶⁸ Meymûn b. Kays, *Divânu'l-Aş'a'l-Kebîr* (Kahire: Mektebetu'l-Âdâb, ts.), 93

⁶⁹ İbrahim, Enîs, *Mûsikaş-şî'r*, 176.

⁷⁰ Yahya el-Cebbûrî, *eş-Ş'iru'l-câhîlî hasâisuhû ve funûnuh*, 241.

⁷¹ Ahmed b. Muhammed b. 'Abdi Rabbih, *el-'Ikdu'l-ferîd*, 3/183; Emânî, Abdulhalim Ali eş-Şeyh Halîl, *Eseru'l-İslâm fî şî'rî'r-risâ'*, 206.

⁷² Jerume Judson, *eş-Şâ'iru veş-şekl*, çev. Muhammed Hasen Sabrî ve 'Abdurrahmân el-Ka'ûd. (Riyad: Dâru'l-Merrîh, 1995), 231, 232.

mecaz ve kinaye⁷³ gibi sanat türleri içerir.⁷⁴ Şiir yoluyla verilmek istenen düşüncenin zihinlerde uyarılması amacıyla kurgulanmış edebî tasvir aynı zamanda duyguları da coşturur.⁷⁵

Çalışma konusu şiirlerde yer alan sanat türlerinin her birine etraflıca değinmek makale formatının dışına çıkmayı gerektireceğinden birer örnekle yetinilecektir.

Teşbih/benzetme sanatı, erken dönem Arap şiirinde başvurulan en eski tasvir aracıdır.⁷⁶ Çalışma konusu şiirlerde de sıkça rastlanmaktadır.⁷⁷ Söz gelimi şair, Allah Resûlü'nü yitirmekle şaşkına dönen sahabenin içler acısı durumunu yeryüzünün yağmur suyuna olan ihtiyacına benzetmekte ve şöyle demektedir:

إِنَّا فَقَدْنَاكَ فَقَدَّ الْأَرْضِ وَإِلَيْهَا   وَأَخْتَلَّ قَوْمُكَ فَاشْتَهَدَهُمْ فَقَدَّ سَعْيُوا

Doğrusu (suya muhtaç) yeryüzünden yağmur (sularının) kesilmesi (gibi) seni yitirdik de halkın sahipsiz kaldı. Bak gör sana nasıl muhtaç oldular.

Beytte Allah Resûlü'nün vefatı “benzetilen”, suya muhtaç olan yeryüzünden yağmurun kesilmesi ise “kendisine benzetilen”dir. Ne var ki beyitte “benzetme yönü” ile “benzetme edatı” zikredilmemektedir. Teşbih sanatında benzetme yönü ile benzetme edatının zikredilmemesi aynı zamanda “kendisine benzetilen”in mastar olması teşbih-i belîğ türündendir.⁷⁸ Kuşkusuz “Seni yitirdik” şeklindeki yalın ifade yerine “Suya muhtaç yeryüzünden yağmur sularının kesilmesi gibi seni yitirdik” ifadesi, yaşanan şaşkınlığı ve üzüntüyü zihinlerde daha da somutlaştırmaktadır. Nitekim hayati öneme haiz ihtiyaca rağmen ihtiyacı karşılayan kaynağın ortadan kalkmış olması neticesinde ihtiyaç sahibinin içine düştüğü ruhsal çöküntü, ikinci ifade biçimiyle zihinlerde daha da belirginleşmektedir.

İlgili mersiye şiirlerinde az da olsa istiare sanatına da rastlanmaktadır. Söz gelimi şair İslâm dinini ‘ışık’ ve ‘doğru yol’ olarak tanımlamakta ve beyitte şöyle demektedir:

نَبِيٌّ أَتَى بِالْحَقِّ وَالنُّورِ وَالْهُدَى   وَخَنَّ عُمَاةً فِي سَبِيلِ الْمَحَارِمِ

⁷³ Huseyn Cumu'ah, *er-Risâ' fi ş-ş-i'ri'l-câhili ve sadri'l-İslâm*, 263.

⁷⁴ 'Uşfûr Câbir, *es-Sûratu'l-fenniyye* (Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-'Arabî, 1992), 160; Ebû Şerife Abdulkâdir ve Huseyn Lâfi Kazef, *Medhal ilâ tahlili'n-nassi'l-edebi* (Amman: Dâru'l-Fikr, 2008), 25.

⁷⁵ 'Uşfûr Câbir, *es-Sûratu'l-fenniyye*, 60, 61.

⁷⁶ 'Uşfûr Câbir, *es-Sûratu'l-fenniyye*, 123.

⁷⁷ Çalışma konusu mersiyelerde on bir adet teşbih sanatı tespit edildi. İlgili teşbihler müstakil bir çalışma konusu olabileceğinden burada bir örnekle yetinildi.

⁷⁸ 'Abdulmun'im Hafâci ve 'Abdul'aziz Şeref, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye beyne't-taklidi ve't-tecdid* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1992), 148.

(Zira) Allah'ın yasakları bağlamında bizler kör iken bize hakkı, ışığı ve doğru yolu getiren bir peygamberdir o.

Beyitte istiare sanatı “ışık” ile “doğru yol” anlamına gelen “hidayet” lafızlarında icra edilmektedir. “Sâbit ve gerçek” anlamlarına gelen “hak” lafzı ise esas manasında kullanıldığından istiare sanatı içermemektedir. Nitekim Allah katında yegâne hak din İslâm'dır.

Beyitte “benzetilen” İslâm dini iken, “kendisine benzetilen” ışıktır. Burada “ışık” zikredilmiş iken “İslâm dini” zikredilmemiştir. Dolayısıyla beyitte istiare-i tasrîhiyye sanatı söz konusudur. İstiare sanatında zihin direk kendisine benzetilene odaklandığından benzetilenle kendisine benzetilene aynı olarak algılar.⁷⁹ Bu bakımdan “İslâm'ı getiren Peygamber” şeklindeki yalın ifade biçimi yerine “Işığı getiren Peygamber” ifadesi daha belîğdir. Zira gece karanlığında yolu aydınlatan ışık ile İslâm dininin insanlığı küfrün karanlığından çıkararak hidayete sevk etmesi arasındaki güçlü ilinti zihinlerde daha net canlanmaktadır.

Beyitte dikkat çeken diğer istiare örneği ise “hidayet” lafzındadır. Nitekim “benzetilen” İslâm dini iken “kendisine benzetilen” hidayettir. Görüleceği üzere beyitte “hidayet” lafzı zikredildiği halde “İslâm” lafzı zikredilmemiştir. Dolayısıyla burada da istiare-i tasrîhiyye söz konusudur. Bir önceki istiare örneğinde olduğu gibi burada da “İslâm'ı getiren Peygamber” şeklindeki yalın ifade biçimi yerine “doğru yola sevk eden Peygamber” ifadesinin daha belîğ olduğu muhakkaktır. Zira sayısız yol arasında belirli hedefe ulaştıracak yegâne doğru yol ile Yüce Allah'ın rızasına sevk edecek İslâm yolu arasındaki güçlü ilinti zihinlerde daha net canlanmaktadır.

İlgili şiirlerde mecaz sanatı da yer almaktadır. Söz gelimi yukarıdaki beyitte şair İslâm dini gelmeden önce Müslümanların dalalette olduklarını “kör idik” ifadesiyle dile getirmektedir. Kuşkusuz görme sorunu yaşayan istisnalar dışındaki Müslümanların İslâm'dan önce gerçek anlamda kör olmadıkları muhakkaktır. Dolayısıyla şair burada “kör” kavramına “dalalet” anlamı yüklemek suretiyle mecaz sanatı kullanmıştır. Zira mecaz sanatı, anlama mübalağa katmak suretiyle manayı daha da güçlendirmektedir.⁸⁰ Beyitte yer alan “kör idik” ifadesi de “dalalette idik” ifadesine kıyasla Müslümanların geçmişte Yüce Allah'ın emir ve yasaklarını tanımaktan ve görmekten uzak olduklarını muhatabın algısına daha güçlü biçimde yansıtılmaktadır.

İlgili şiirlerde kinaye sanatı da söz konusudur. Söz gelimi şair Allah

⁷⁹ Abdullah el-Hâmid vd., *el-Belâğatu ve'n-nakd* (Riyad: Câmi'atu İmam Muhammed b. Su'ûd, 1994), 151.

⁸⁰ Abdullah el-Hâmid vd., *el-Belâğatu ve'n-nakd*, 141.

Resûlü'nde var olan “el açıklığı” sıfatını kinaye sanatı kullanmak suretiyle belîğ bir üslup içerisinde dile getirmekte ve beyitte şöyle demektedir:

عَاشَ مَا عَاشَ فِي الْبَرِّيَّةِ بَرًّا   وَلَقَدْ كَانَ نُهْبَةَ الْمُرْتَادِ

Hayatta kaldığı sürede insanlar arasında iyiliksever olarak yaşadı. (İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları fazlasıyla karşılandığından kapısı adeta) talan (alanı) idi.

Beyitte Allah Resûlü'nde var olan “el açıklığı” özelliği, Allah Resûlü'nün kapısına gelen ihtiyaç sahibi kimselerin ihtiyaçlarının bolca giderildiği ve yapılan yardımların ihtiyaç sahipleri tarafından adeta talan edildiği bir tablo içerisinde sunulmaktadır. Kuşkusuz bu durum, ihtiyaç sahiplerinin ve yapılan yardımların sayısındaki çokluğa delalet etmektedir. Bir başka ifade ile bu durum Allah Resûlü'nde var olan el açıklığı sıfatının ileri boyutta olduğunun göstergesidir. Bu bakımdan “Allah Resûlü cömerttir” şeklindeki yalın ifade biçimi yerine, mübalağaya dayalı kinaye sanatının kullanıldığı “Allah Resûlü'nün kapısı ihtiyaç sahipleri tarafından eşyaların adeta talan edildiği bir yerdir” ifadesinin daha etkileyici ve belîğ olduğu açıktır. Zira kinaye sanatı, verilmek istenen düşüncüyü zihinlere somut kalıplar içerisinde delilleriyle birlikte sunmaktadır.⁸¹

Diğer taraftan şair duygularını doğru ifade edebilmek için kendisine yardımcı olacak *dehr/ömür*, *kumru* ve *gece* gibi semboller de kullanmaktadır. Söz gelimi şair, beyitte şöyle demektedir:

وَلَا تَمَلِّي بُكَاءَكَ الدَّهْرَ مُعْوَلَةً   عَلَيْهِ مَا عَرَدَ الْقَمَرِيُّ بِالسَّحْرِ

Kumru seher vaktinde şakıdığı süre ömür boyu (Hz. Peygamber'e) yüksek sesle ağlamaktan usanma.

Şair yaşamakta olduğu fecaat ve ruhsal çöküntü sebebiyle ömür boyu ağlama arzusundadır. Zira şairin bilinçaltında gençliği yok eden ve ömrü tüketen ürkütücü bir zorba⁸² olan dehr, Allah Resûlü'nü aralarından koparıp almıştır.

Yine şair duygularını doğru ifade edebilmek amacıyla Arap şiirinde acının ve üzüntünün sembolü olan kumruyu da kullanmaktadır. Nitekim geçmişten bu yana Arap şairinin bilinçaltında her kumru, Nuh Peygamber döneminde susuzluktan ölen bir yavru kumruya ağlamaktadır.⁸³ Kuşkusuz

⁸¹ Abdullah el-Hâmid vd., *el-Belâğatu ve'n-nakd*, 161.

⁸² Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen el-Merzûkî, *Şerhu divâni'l-Hamâse*, 1/829.

⁸³ İbn Manzûr, “He”, 6/4635.

şairin sembol olarak kumruyu seçmiş olması yaşadığı duygu yoğunluğunun uzun süre tazeliğini koruduğuna işaret etmektedir.

Şair hissetmekte olduğu derin acı ve üzüntüyü dışa yansıtabilmek için gece kavramını da sembol olarak kullanmaktadır. Zira gün ışığının yerini gecenin zifiri karanlığı almıştır ve gece karanlığı hüznün dolu duyguları daha da kabartmıştır. Bu bakımdan biraz olsun rahatlamak isteyen şaire göre gece vakti normalin ötesinde uzundur ve dertleriyle özdeşir.⁸⁴

Son olarak şair duygularını beyitlere doğru yansıtabilmek için teşhis sanatı da kullanmakta ve cansız varlıkların Allah Resûlü'nün ardından insanoğlu gibi ağladığını öne sürmektedir. Şair bu bağlamda şunları söylemektedir:

وَتَبْكِي الْأَبَاطِحُ مِنْ فَقْدِهِ
وَتَبْكِي الْوَعِيرَةَ مِنْ فَقْدِهِ
وَتَبْكِيهِ مَكَّةُ وَالْأَخْشَبُ
بُحْرُنُ وَيَسْعِدُهَا الْمَيْثَبُ!

(Bak gör) vadiler ağlıyor onun vefatına. Mekke ve Ahşeb (dağı) da ağlıyor.

Vu'ayre de (için için) ağlıyor hüznle de Miseb avutuyor Vu'ayre'yi.

Şaire göre Allah Resûlü'nün ardından sadece insanlar değil, vadiler, Mekke kenti, Ahşeb ve Vu'ayre dağları da ağlamaktadır. Dahası Miseb ismindeki bölge tıpkı insanoğlu gibi Vu'ayre dağı avutmaktadır. Cansız dağların ve yerlerin Allah Resûlü'nün ardından insanoğlu gibi acı çektikleri şeklindeki sanat tasviri, şairin içine düştüğü üzüntü ve ruh halinin derinliğine işaret etmektedir.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki çalışma konusu şiirlerde yer alan sanat tasvirleri somut tasvirlerdir. Bir başka ifade ile şair derin düşünmeye dayalı soyut tasvirler kullanmamaktadır. Bu bakımdan ilgili tasvirlerin yüzeysel olduğunu söylemek mümkündür.

6.7. Kalıp

Çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere şair yaşamakta olduğu ruhsal çöküntü ve duygu yoğunluğunu dışa vurmaya çalıştığından ilgili şiirler uzun soluklu geleneksel şiir metinlerinin aksine kısa maktalar halindedir. Hal böyle olmakla birlikte ilgili şiirlerde şairin çoğu defa Câhiliye dönemi mersiye şiir geleneğinde olduğu üzere⁸⁵ maktalara gözyaşı akitme arzusunu dile getirerek giriş yaptığı görülmektedir. Yine ilgili şiirlerde şair,

⁸⁴ Ebû 'Abdillâh el-Huseyn b. Ahmed ez-Zevzenî, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'* (Beyrut: Dâru Sâdir, ts.), 27.

⁸⁵ Söz gelimi bk. Tumâdir bint 'Amr b. el-Hâris es-Sulemî el-Hansâ, *Divân* (Beyrut: Dâru'l-M'arife, 2004), 31.

zaman zaman giriş bölümünden sonra Allah Resûlü'ne has özellikleri sıraladıktan sonra İslâm inancı gereği kadere teslim olmakta ve Hz. Peygamber'e esenlikler dileyerek sözlerine son vermektedir.

SONUÇ

Şaire ait çalışma konusu şiirler incelenmiş ve toplam on üç mersiye şiiri tespit edilmiştir. İlgili şiirlerde Allah Resûlü'nün vefatını müteakip şairin içine düştüğü ruhsal çöküntü, şaşkınlık ve çaresizlik beyitlere yansımaktadır. Nitekim şair yaşadığı şok sebebiyle sahip olduğu her şey zorla elinden alınmış kimse gibi gözlerine uyku girmemektedir. Dahası şair bunca acıyı yaşamak yerine ölümü bile arzulamaktadır. Üzüntüden saçları ağaran şaire göre geceler bir türlü bitmek bilmemektedir. Şair çoğu defa acısını biraz olsun dindirmek ve rahatlamak amacıyla yoğun gözyaşı akıtma arzusunu dile getirmektedir. Şair bunu yaparken daha çok Câhiliye şiir geleneğinde sıkça rastlanan göze hitap etme üslûbunu kullanmaktadır. Şair zaman zaman etrafındakilerden kendisini teselli edecek bir şeyler söylemelerini de istemektedir. Kuşkusuz bütün bunlar şairin yaşadığı duygu yoğunluğuna ve duygularındaki samimiyete işaret etmektedir.

Şair Allah Resûlü'ne has özellikleri yâd etmek suretiyle teselli bulma cihetine de gitmektedir. Nitekim beyitlerde Allah Resûlü eşi ve benzeri olmayan bir peygamberdir. Yine beyitlerde Allah Resûlü, asalet, saygınlık, zarafet, düşkünlere yardım etme, el açıklığı, kibarlık, merhamet, yol gösterme, doğru sözlü olma, samimiyet, öğretici ve vahyi hakkıyla tebliğ etme gibi özelliklere sahiptir.

Şair her ne kadar el açıklığı, düşkünlere yardım etme ve asalet gibi Câhiliye dönemi mersiye geleneğinde yer alan bazı özellikleri de Allah Resûlü'ne nispet etmiş olsa bile ana hatlarıyla İslâm dinine özgü terimler kullanmaktadır. Yine şair elbise yırtma ve yüz tırmalama gibi Câhiliye adetleri yerine İslâm inancı gereği sabretmeye yönelmekte ve Yüce Allah'a Resûlü'nü Cennet'e koymasını için hayır duada bulunarak esenlikler dilemektedir. Bir başka ifade ile ilgili şiirler İslâm dönemi mersiye şiirlerinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır.

Çalışma konusu mersiyeler vezin ve kafiye itibarıyla Câhiliye şiirinin devamı niteliğindedir. Nitekim söz konusu mersiyelerden altısı basît, ikisi hafif, ikisi tavîl, ikisi vâfir ve biri mutekârib vezni üzerine inşa edilmiştir.

Şair çalışma konusu mersiyelerde anlık duygularla hareket etmekte ve yapmacık ifadelerle beyitleri süslemek yerine iç dünyasında çalkalanan duyguları beyitlere yansıtmaya ağırlık vermektedir. Şair iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunu muhatabın algısına yaklaştırmak amacıyla teş-

bih, istiare, mecaz ve kinaye sanatları da kullanmaktadır. Yine şair yaşadığı duygu yoğunluğunu muhatabın zihninde canlandırmak amacıyla sembol kullanma cihetine de gitmektedir. Nitekim şair, eski Arap şiir geleneğinde de rastlanan dehr/ömür, kumru ve gece kavramlarını sembol olarak kullanmaktadır. Şair Allah Resûlü'nün ardından içine düştüğü ruhsal çöküntüyü ve hüznü cansız varlıkların insanoğlu gibi üzüntü duydukları bir tablo içerisinde teşhis sanatı kullanmak suretiyle de dile getirmektedir. İlgili şiirler uzun soluklu geleneksel şiir metinlerinin aksine kısa maktalar halindedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahmân, es-Suheylî. *er-Ravdu'l-unuf fî şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bn'i-Hişâm*. thk. Mecdî b. Mansûr eş-Şûrâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshâk b. Mehrân el-Asbahânî. *Ma'rifetu's-sahâbe*. thk. Âdil b. Yusuf el-Azzâzî. Riyad, Dâru'l-Vatan, ts.
- Ahmed Zeki Safvet. *Cemheretu hutabi'l-'Arab fî 'usûri'l-'Arabiyyeti'z-zâhira*. Kahire: Şeriketu Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1933.
- Ali b. Muhammed b. İbrahim, el-Hâzin. *er-Ravdu ve'l-hadâik fî tehzibi sîreti Hayri'l-halâik*. thk. Hasen Halil İbrahim. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2015.
- Asfâhânî, Ebû'l-Ferec. *Kitâbu'l-ağânî*. thk. İbrahim es-Se'âfin ve Bekr 'Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdır, 2008.
- Belazûrî, Ahmed b. Yahya. *Ensâbu'l-eşrâf*. thk. Muhammed Hamidullah. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Muhibbuddîn el-Hatîb. Kahire: el-Mektebetu's-Selefiyye, 1400.
- Câbir, 'Uşfûr. *es-Sûratu'l-fenniyye*. Beyrut: el-Merkezu's-Sekâfiyyu'l-'Arabî, 1992.
- Câhız, Ebû 'Amr b. Bahr. *el-Beyân ve't-tebyîn*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1998.
- Cevâd Ali. *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arabi kable'l-İslâm*. Bağdat: Câmî'atu Bağdâd, 1993.
- Cumu'ah, Huseyn. *er-Risâ' fî ş-ş-ri'l-câhilî ve sadri'l-İslâm*. Doktora Tezi, Câmî'atu Dimaşk, 1982.
- Ebû Şerîfe Abdulkâdir ve Huseyn Lâfi Kazef. *Medhal ilâ tahlîli'n-nassi'l-edebî*. Amman: Dâru'l-Fikr, 2008.
- Dabbî, Ebû'l-'Abbâs el-Mufaddal b. Muhammed. *el-Mufaddaliyyât*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve 'Abdussellâm Muhammed Hârûn. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1942.

- Emânî, Abdulhalîm Ali eş-Şeyh Halîl, *Eseru'l-İslâm fî şî'ri'r-risâ'*, (Yüksek Lisans Tezi, Câmî'atu Âlî'l-Beyt, Mafrak, 2002), 195.
- Fayda, Mustafa, "Bilâl-i Habeşî", *DİA*, İstanbul, 1992, 6, 152.
- Feyrûzâbâdî, Mecduddîn, Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsu'l-muhît*. thk. Muhammed Na'im el-'İrksûsî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2005.
- Fuad Sezgin, *Târîhu't-turâsî'l-İslâmî*. Trc. Mahmûd Fehmî Hicâzî, (Riyad: İdâratu's-Sekâfeti ve'n-Neşr, 1983), I, 14, 15.
- Hafâcî, 'Abdulmun'im ve 'Abdul'azîz Şeref. *el-Belâğatu'l-'Arabiyye beyne't-taklîdi ve't-tecdîd*, (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1992), 148.
- Halebî, Nûruddîn Ali b. İbrâhîm. *es-Sîretu'l-Halebiyye*. thk. Abdullah Muahammed el-Halîlî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
- Hâmid, Abdullah vd. *el-Belâğatu ve'n-nakd*. Riyad: Câmî'atu İmam Muhammed b. Su'ûd, 1994.
- Hansâ, Tumâdır bint 'Amr b. el-Hâris es-Sulemî. *Dîvân*. Beyrut: Dâru'l-M'arife, 2004.
- Heysemî, Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Suleymân. *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*. thk. Muhammed Ahmed 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2001.
- İsbahânî, Ebû Bekr Muhammed b. Davûd. *ez-Zuhre*. thk. İbrâhîm es-Sâmurrâî. ez-Zerkâ': Mektebetu'l-Menâr, 1985.
- İbn 'Abdi Rabbih, Ahmed b. Muhammed. *el-'Ikdu'l-Ferîd*. thk. Abdulmecîd et-Terhînî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1983.
- İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfi'î. *Târîhu medîneti Dimaşk*. thk. Muhibbuddîn Ebû Sa'îd ve 'Umar b. Garâme el-'Amravî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbnu'l-Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Usdu'l-ğâbe fî ma'rîfeti's-sahâbe*. thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad ve 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâ'îl. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. thk. Mustafa Abdu'l-Vâhid. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, , ts.
- İbn Raşîk, Ebû Ali el-Hasen el-Çayravânî. *el-'Umde fî mahâsini's-şî'r ve âdâbihi ve nakdih*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981.
- İbrahim, Enîs. *Mûsîka's-şî'r*. Kahire: Mektebetu'l- Anglo el-Mısıriyye, 1952.
- İbn Sa'd Muhammed b. Menî ez-Zuhrî. *Kitâbu't-Tabakâti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed 'Umar. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001.

- İsâmî, 'Abdulmelik b. Huseyn b. 'Abdilmelik. *Simtu'n-nucûmi'l-'avâlî fi enbâi'l-evâilî ve't-tevâlî*. thk. Âdil Ahmed 'Abdu'l-Mevcûd – 'Ali Muhammed Mu'avvad Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1998.
- İşbilî, Ebu'l-Hasen Selâm b. Selâm el-Bâhilî. *ez-Zehâiru ve'l-a'lâk fi âdâbi'n-nufûsi ve mekârimi'l-ahlâk*. thk. İhsân Zennûn es-Sâmîrî. Beyrut: Dâru Sâdır, 2011.
- Judson, Jerume. *eş-Şâ'iru veş-şekl*. Trc. Sabrî, Muhammed Hasen, 'Abdurrahmân el-Ka'ûd. Riyad: Dâru'l-Merrîh, 1995.
- Kâlî, Ebû Ali İsmâil b. el-Kâsım, *Kitâbu'l-Emâlî*. Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme Li'l-Kitâb, 1975.
- Kelâî, Ebu'r-Rabî' Suleymân b. Mûsâ. *el-İktifâ' bimâ tadammanahû min mağâzi Rasûlillâhi ve's-selâseti'l-hulefâ'*. thk. Muhammed b. Kemâlud-dîn b. 'Izzud-dîn. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1997.
- Kudâme b. Ca'fer. *Nakduş-şîr*. thk. Muhammed 'Abdu'l-Mun'im el-Hafâcî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
- Lebid b. Rabî'a. *Dîvân*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- Makrîzî, Takıyyuddîn Ahmed b. Ali b. 'Abdulkâdir b. Muhammed. *İmtâ'u'l-esmâ'*. thk. Muhammed b. 'Abdulhamîd en-Numeysî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.
- Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen. *Şerhu dîvânî'l-Hamâse*. Nşr. Ahmed Emîn ve 'Abdussellâm Hârûn. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1991.
- Meymûn b. Kays, *Dîvânû'l-Âş'a'l-Kebîr*. Kahire: Mektebetu'l- Âdâb, ts.
- Mubârefkûrî, Safiyyurrahmân. *Minnetu'l-mun'im fi şerh-i Sahîh-i Muslim*. Riyad: Dâru's-Selâm Li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1999.
- Muhammed Şems 'Ukâb. *el-Merâsi en-nebeviyye fi eş'âri's-sahâbe*. Kahire: Mektebetu'l-İmâmi'l-Buhârî, 2013.
- Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Muslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1991.
- Nemerî, Yûsuf b. Abdullah b. 'Abdi'l-Azîz el-Kurtubî. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*. Nşr. Âdil Murşid. Amman: Dâru'l-A'lâm, 2002.
- Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdulvahhâb. *Nihâyetu'l-ereb fi funûni'l-edeb*. thk. Mufîd Kumeyha. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004.
- Suyûtî, Celâluddîn, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Kitâbu'l-muhâdarâti ve'l-muhâvârât*. thk. Yahyâ el-Cebbûrî. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.
- Şâyib, Ahmed. *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*. Kahire: Mektebetu'n-Nahda'l-Mısriyye, 1973.
- Şevkî Dayf. *er-Risâ*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, , ts.

- Şevkî Dayf. *Târihu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-câhilî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdî 'Abdu'l-Mecîd es-Selefi. Kahire: Mektebetu İbn Teymiye, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî. Kahire: Merkezu'l-Buhûs Vêd-Dirâsâti'l-'Arabîyye ve'l-İslâmiyye, 2001.
- Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ. *el-Câmi'u'l-Kebîr*. thk. Beşşâr 'Avvâd M'arûf, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- Yahya el-Cebbûrî. *eş-Şi'ru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986.
- Yahya el-Cebbûrî. *Şi'ru'l-muhadramîn ve eseru'l-İslâmi fih*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1981.
- Zekî, Mubârek. *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi'l-edebi'l-'arabî*. Kahire: el-Hey'etu'l-Âmme li Kusûri's-Sekâfe, 2003.
- Zevzenî, Ebû 'Abdillâh el-Huseyn b. Ahmed, *Şerhu'l-Mu'allakâti's-seb'*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.